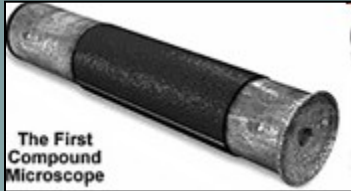
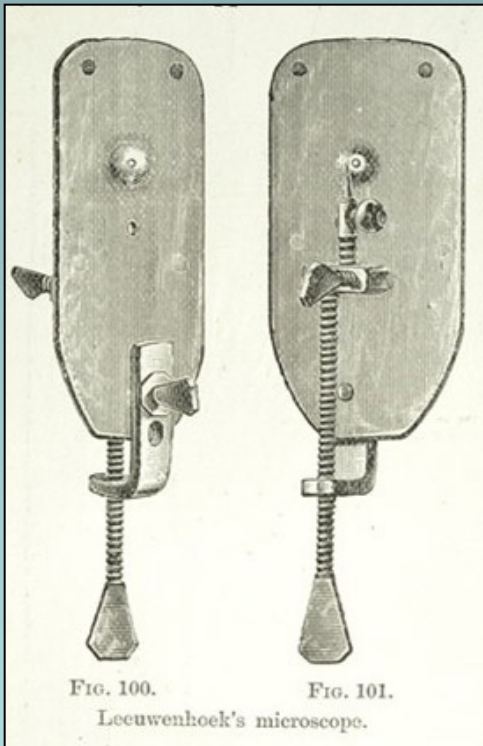

Cytologie a morfologie bakterií

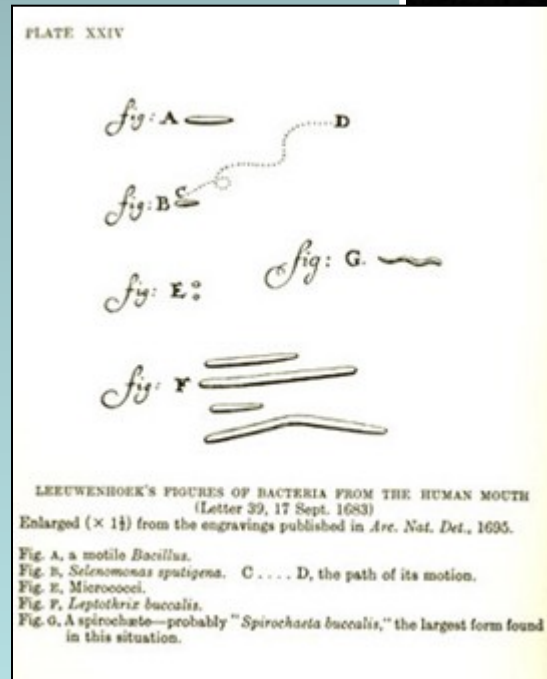
Janssenovi Z 9 x, ~ 1595

Anthony van Leeuwenhoek
Z 50 - 275 x, 17.stol

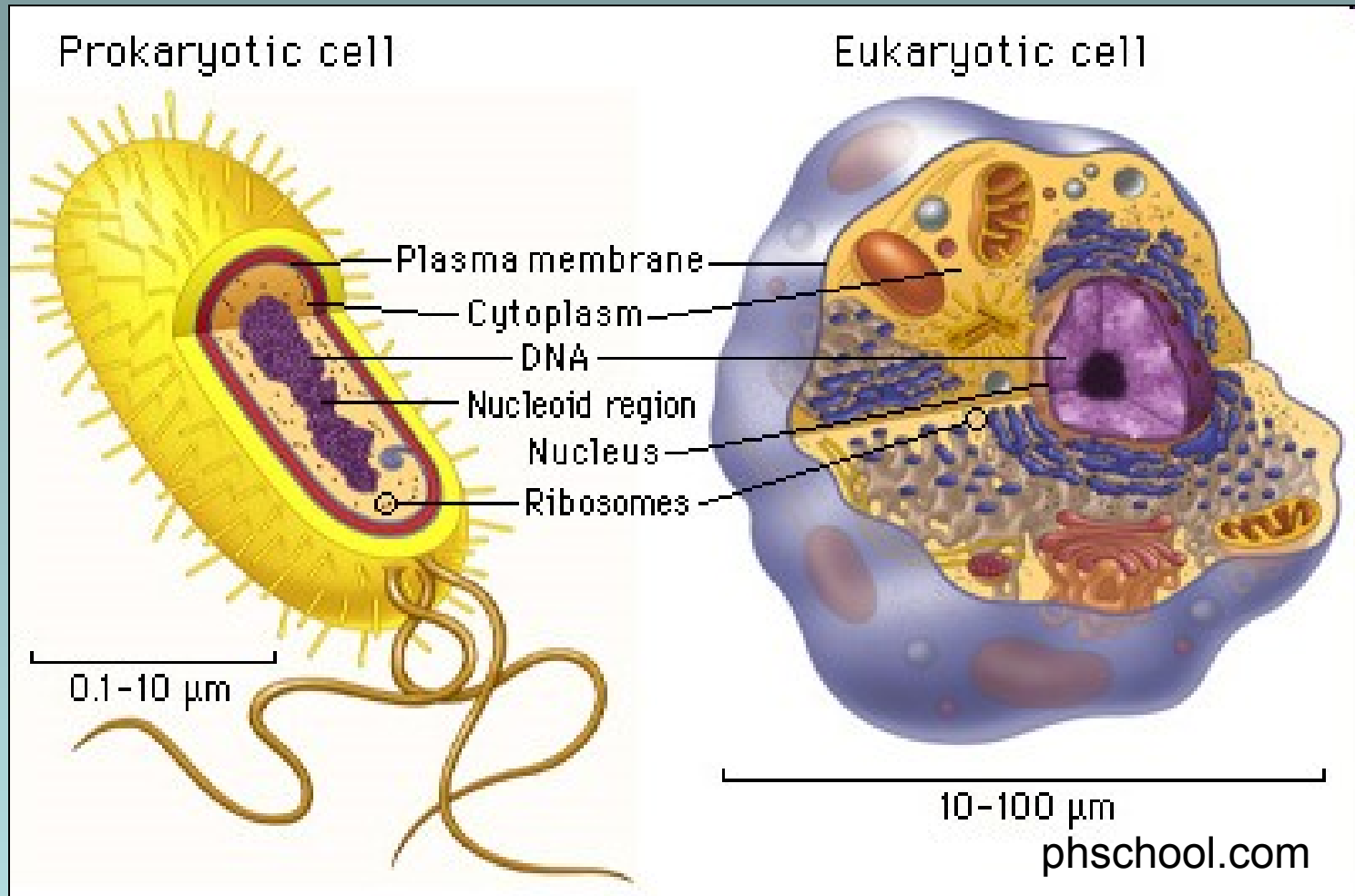
SEM *Treponema pallidum*
útočící na membránu
savčí buňky

Anthony van Leeuwenhoek
První nákresy bakterií
(z ústní dutiny člověka)

I.

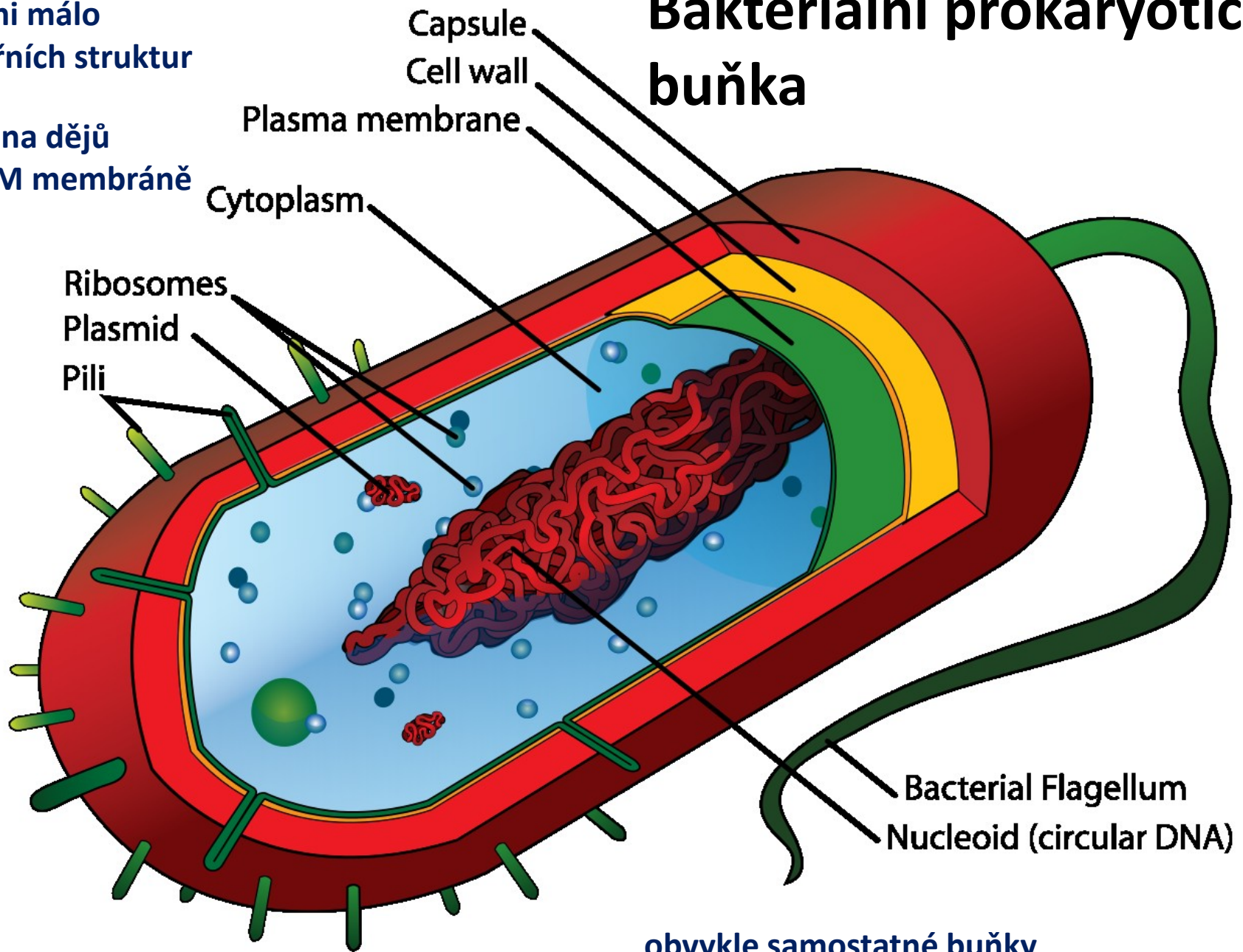
Unikátní vlastnosti prokaryotických buněk

Bakteriální prokaryotická buňka

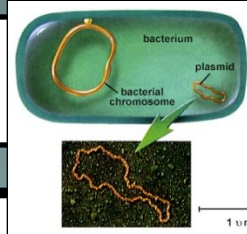
Velmi málo
vnitřních struktur

Většina dějů
na CM membráně

obvykle samostatné buňky

Zvláštnosti prokaryotické buňky

- **živý, otevřený systém** schopný **regulace a autoreprodukce**
- **jádro** neodděleno od CPL membránou, větš. kruhová (i lineární) DNA
- **haploidní buňky** (1 alela) množící se nepohlavně
- bez buněčných organel, jediná membrána je **cytoplasmatická**
- **ribosomy** se liší od ribosomů eukaryotních buněk – menší, volně v CPL
vyjma Archea:

5S, 16S a 23S rRNA

translace začíná N-formylmethioninem

geny pro RNA bez intronů

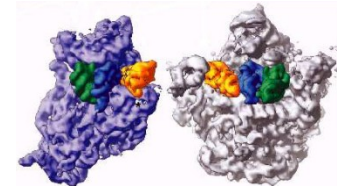
specifické struktury a vlastnosti bakt. buňky:

peptidoglykan (až na mykoplasmata)
steroly v membránách zcela výjimečně

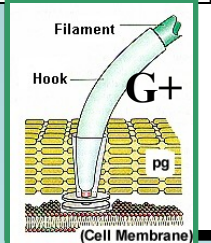
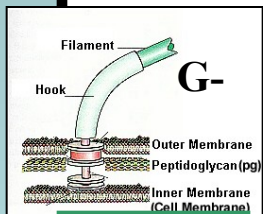
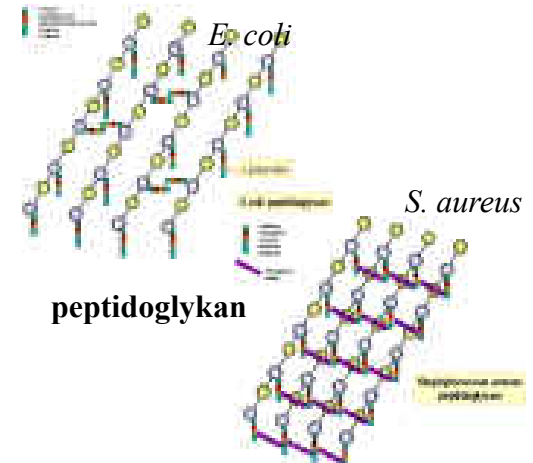
bičík – globul. bílk. flagelin, pohyb rotací
anaerobiosa, schopnost vázat N

tvorba kyseliny **PHB** (zásob.l.)

pokud **fotosyntéza** - anoxigenní

bakteriální ribozom

Cytoplazma

– difúze nebo řízené reakce?

- Přeplněná ale organizovaná

př: 72 000 ribozomů v exponenc. fázi – specif. interakce s RNA

- Polarizovaná

polarita buňky dána - **aktinovými centry – bakteriální cytoskelet**
- **umístěním CM receptorů**

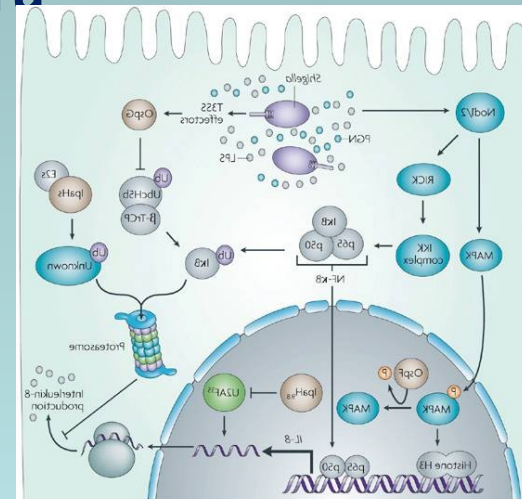
polarita zabezpečuje

pohyb b.

adhezi b. (receptory, pilli větš. na pólech buňky)

vstup do hostitele; fyziologické děje v urč.

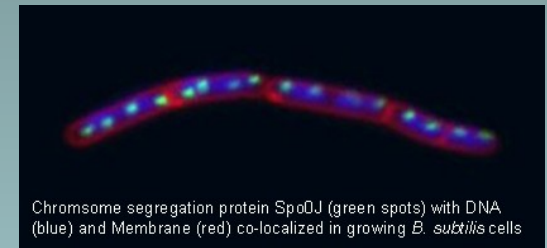
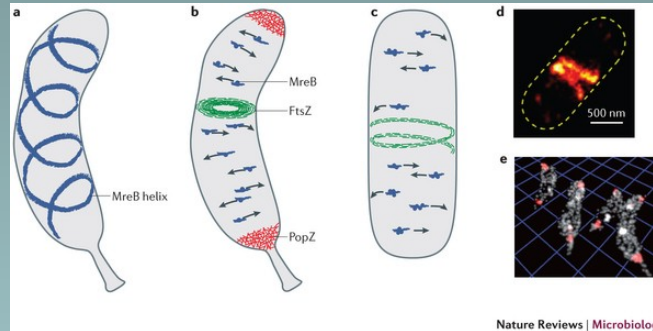
kompartmentu

Bakteriální cytoskelet

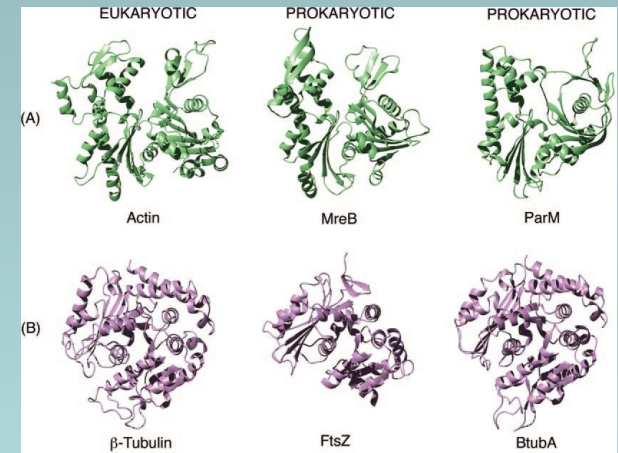
Bakteriální buňka obsahuje řadu **vláknitých proteinů** nutných pro

regulaci tvaru buňky
buněčné dělení a
segregaci chromozomů
rozdělování plazmidů
buněčné polaritě

Jsou analogické všem třem cytoskeletárním
strukturám eukaryotní buňky

3D strukturou a biochemickými vlastnostmi.

([Yu-Ling Shih and Lawrence Rothfield \(2006\)](#)): The Bacterial Cytoskeleton. *Microbiology and Molecular Biology Reviews*, p. 729-754, Vol. 70, No. 3;

([Michie KA, Löwe J. \(2006\)](#)): Dynamic filaments of the bacterial cytoskeleton. *Annu Rev Biochem.*;75:467-92).

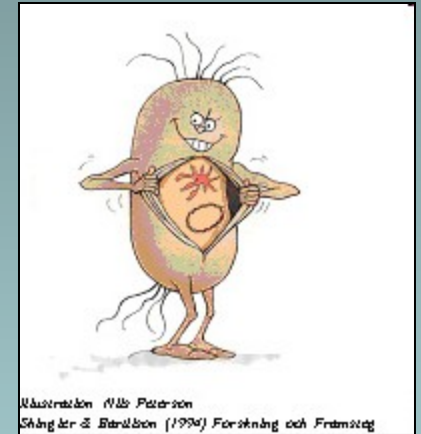
Buněčné struktury - cytologie

jejich vztah k fyziologii a taxonomii

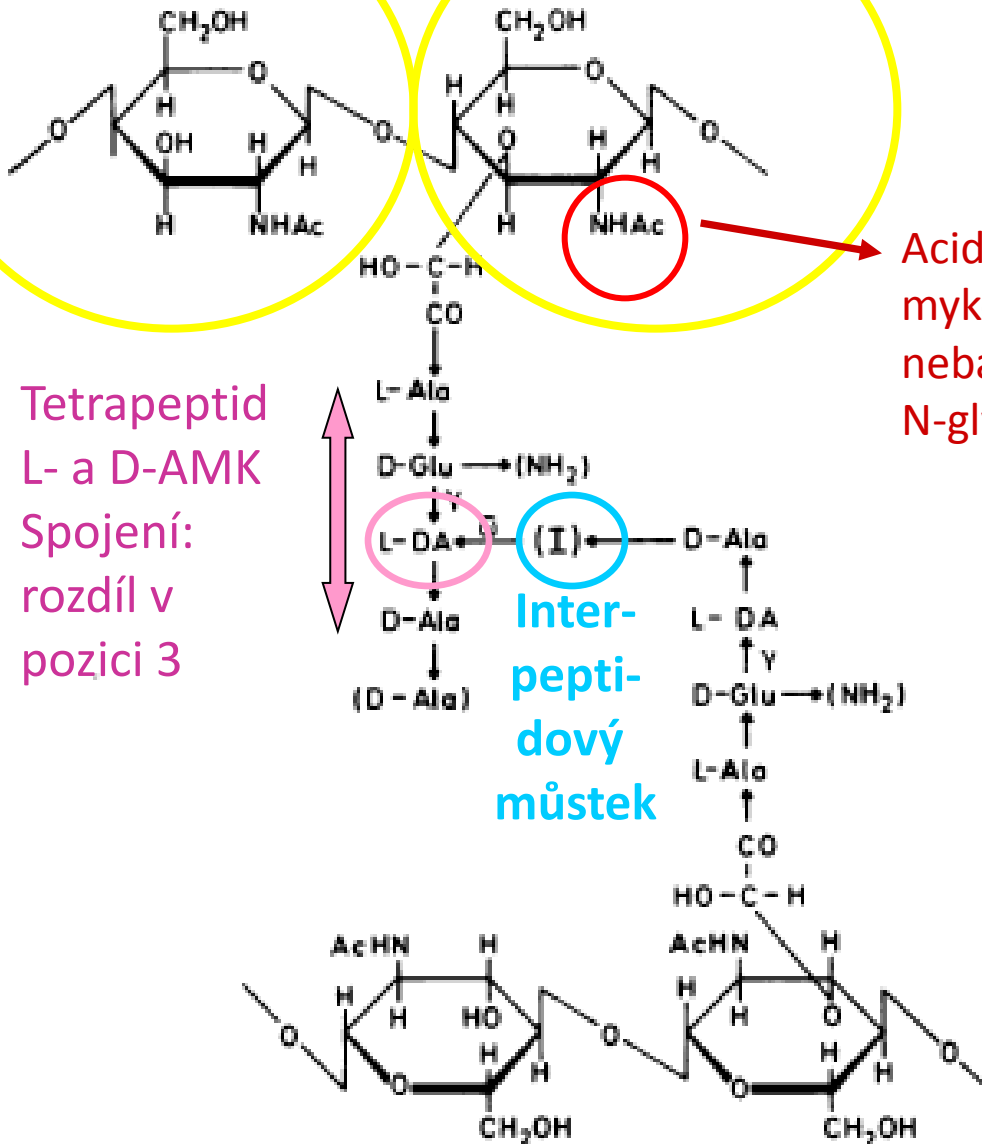
- metody výzkumu

PŘÍKLADY:

- Složky peptidoglykanu (AMK, cukry)
napomáhají při taxonomických studiích
  - složení PG, barvitelnost b. stěny,
  - serologie, fagotypizace
- Výskyt typ.inkluzí – pomoc při identifikaci
- Bičík – vztah mezi strukturou a mechanismem otáčení, který je různý u různých druhů!!

Peptidoglykan = uniformní disacharid
 N-acetylglukózin + N-acetylmuramová

Vztah mezi tvarem buňky a počtem disacharidových jednotek v peptidoglykanu (10 - 65)

Acidorezistentní mykobakteria, nokardie..
 nebarvitelné Gramem:
 N-glykolylmuramová

CHEMOTAXONOMIE:

Aminkokyselinové složení tetrapeptidu a můstku!!

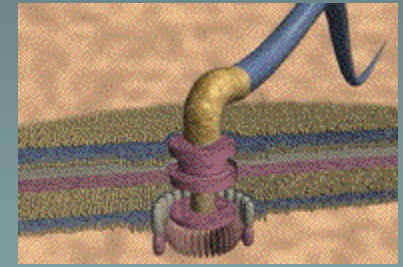
Micrococcaceae – až druhově charakteristická struktura můstku

Streptomycety: 3 pozice unikátní L-amino DAP kyselina

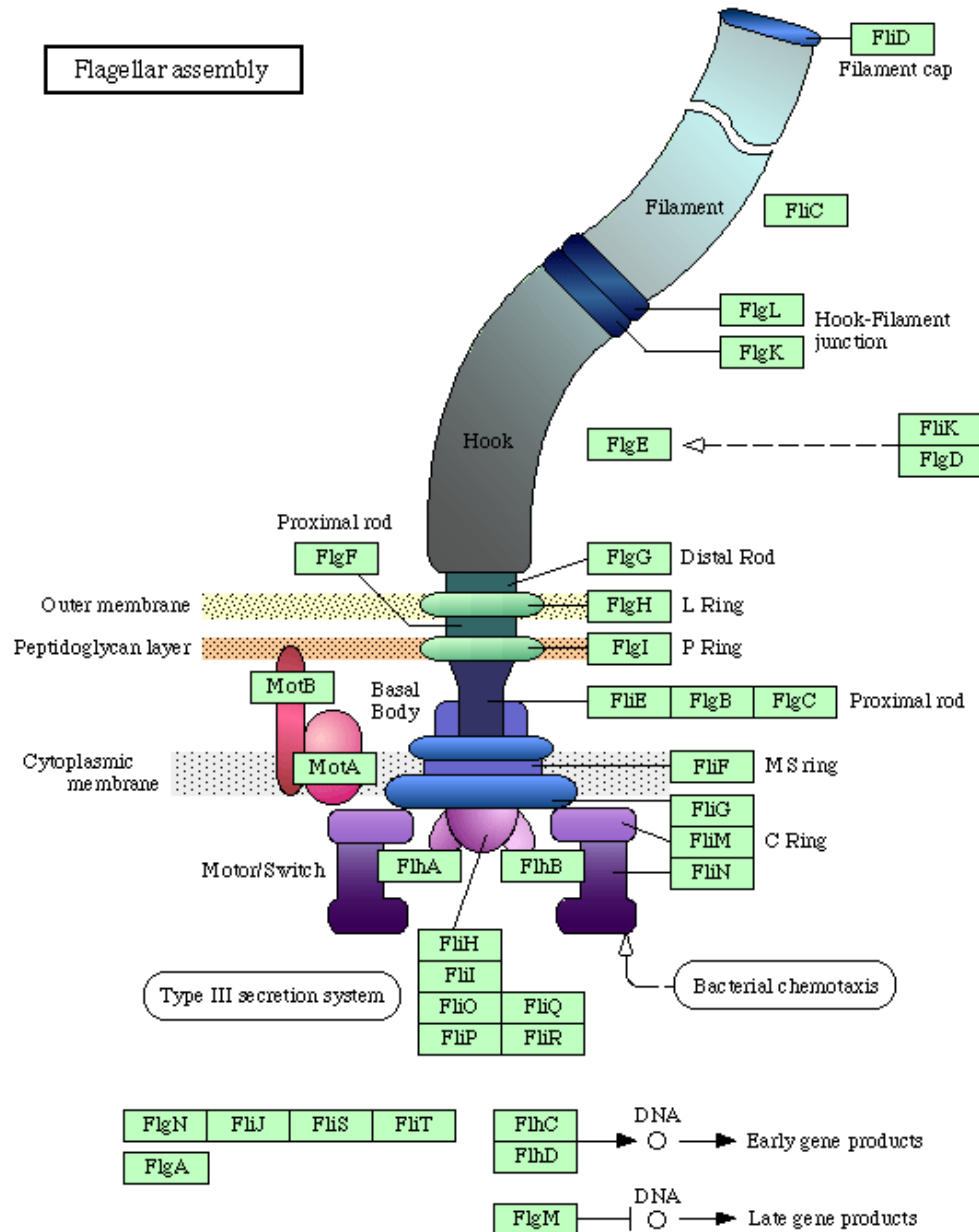
Stěna spory: jiné a unikátní složení peptidoglykanu!

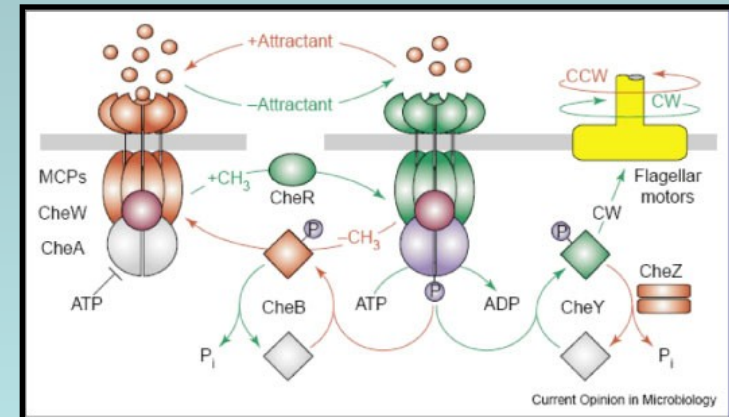
UKÁZKA_2

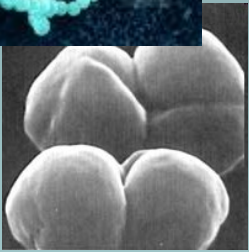
- rotace bičíku kolem vlastní osy – pouze u prokaryot
- poháněn proton motive force (pmf) – pohyb protonů přes CM
- Regulace pomocí MCP systému = proteiny

02040stm 9/20/02

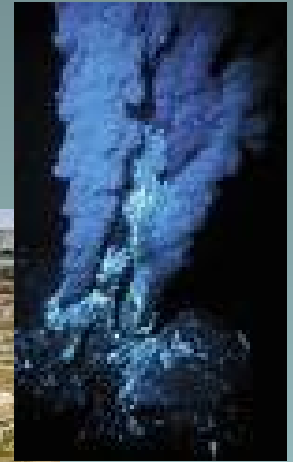
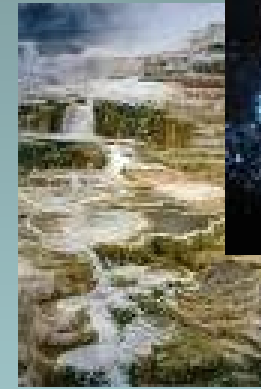

Bacteria vs. Archaea !!

Archea – extrémní podmínky:

strukturní shody
ale rozdílné chemické složení

- ---- rozdílná citlivost na ATB

- PEPTIDOGLYKAN

5 typů buněčné stěny

- CM – 1 vrstevná
- tRNA archeí podobná eukaryotické

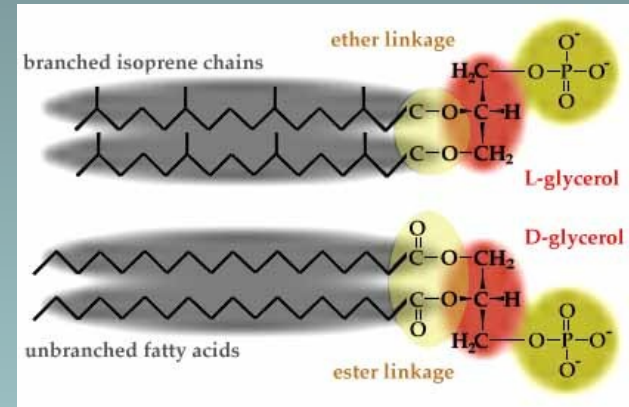
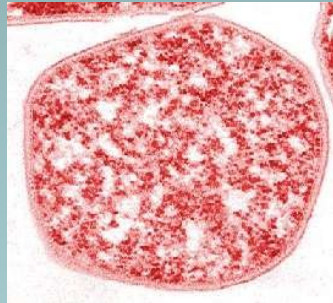
Cytoplazmatická membrána archeí

Sulfolipidy, glykolipidy, nepolární isoprenoidní lipidy, fosfolipidy, větvené lipidy, mnoho proteinů v membráně

FOSFOLIPID:

- (1) chiralita glycerolu (L-glycerol; dáno enzymy)
- (2) etherové vazby - glyceroldiether, tetraether = jiné chem.vlastnosti fosfolipidů
- (3) řetízky isoprenoidů namísto
- (4) větvení isoprenoidu

Nepřítomnost sterolů

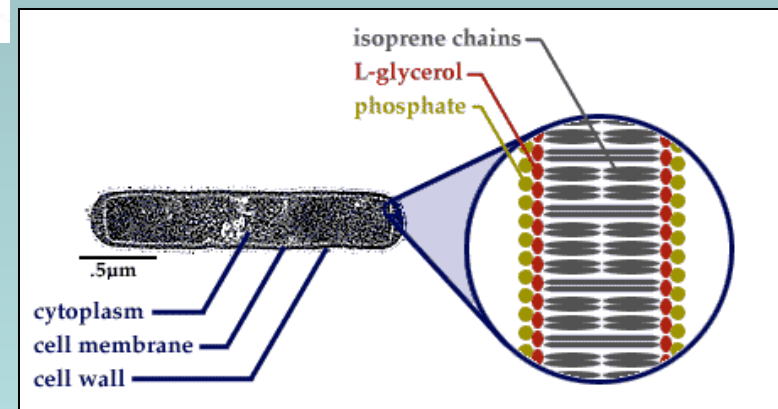

Často **jednovrstevná**

glycerolové jednotky na obou koncích MK
tvorí 1vrstvu

Lepší přizpůsobení extrémům

– monolayer rezistentnější k narušení teplem

II. Příklady variability struktur bakteriální buňky

Příklady faktorů ovlivňujících morfologii a funkci struktur bakteriální buňky

In vivo?? In vitro???

Cytoplazma

- Prostorová organizace (vysoký stupeň)
  - řízeno ATPázami, protonovým gradientem membrány, aktinovými vlákny – **udělují polaritu**
  - maximální hustota a rychlost a specifita reakcí
- Mobilizace cytoplazmy (difúze? X)
  - řízeno IR zářením a generováním vody exkluzní zóny
- Mikroskopická struktura - **gel**

Nukleoid, plazmidy

- ATPáza ParA
  - aktivní rozdělování nízkokopiových plazmidů
  - par-geny i na chromozomu!
  - par-geny kódují – centromeru a trans-acting proteiny a,b
- TEM
- Nukleoid jako biosenzor – detekce Hg....
- **HU proteiny** – konzervované; nadšroubovice, 3D,
+ **ncRNA** – komplex – architektura chromozomu

Biogeneze CM membrány

- Při kolonizaci u parazitů
- shift
- Cílová léčba: ovlivnění mechanismů transportu beta-barelů

III.

Volba správného typu mikroskopie pro pozorování cytologických a morfologických znaků

Mikroskopie – nutno zvolí vhodný typ techniky dle
sledované struktury

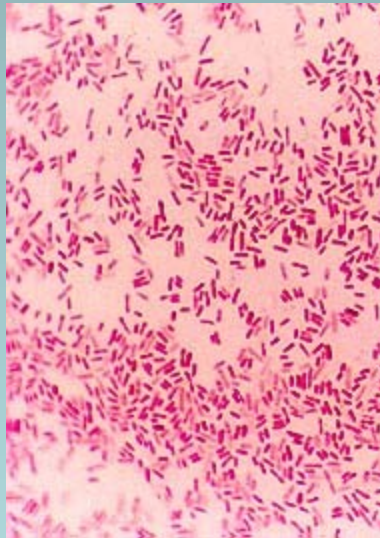
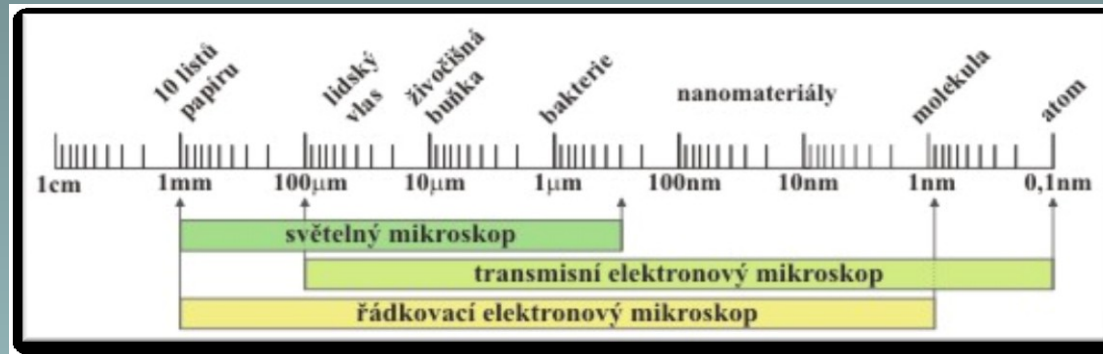
př: EM – 3 typy – mesozomy, nukleoid, cytoskelet

- dehydratace, pokovování – agregace nukleoidu

→ artefakty

Světelný mikroskop (1000x) vs. Elektronový (100 000x)

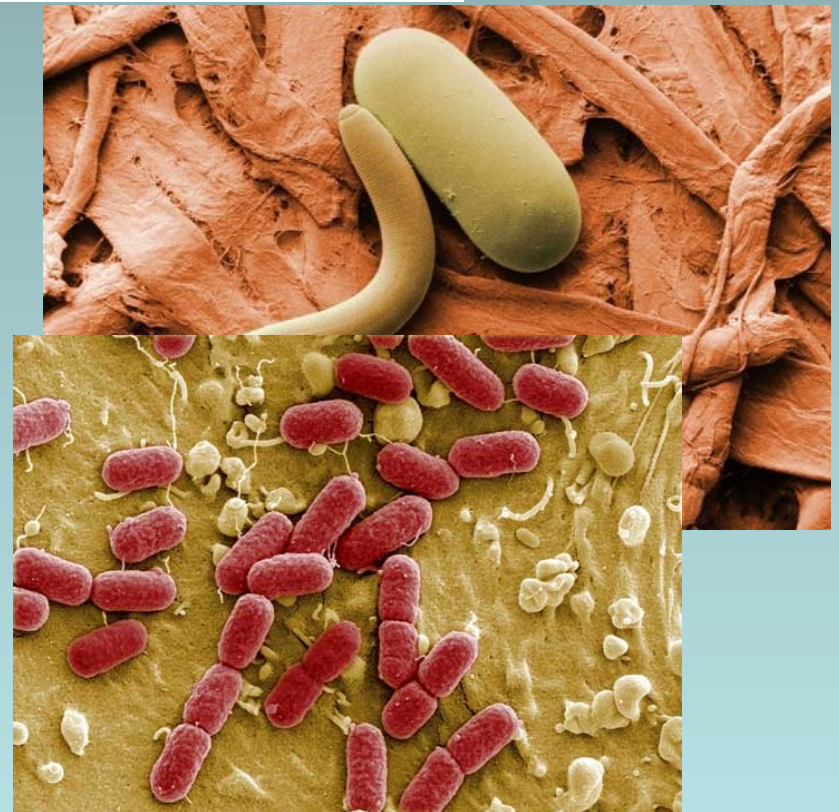

Světelný mikroskop
- Fázový kontrast

ASM MicroLibrary.org©Graham

Světelný mikroskop
- Jasně pole

Jasné pole,
1000x

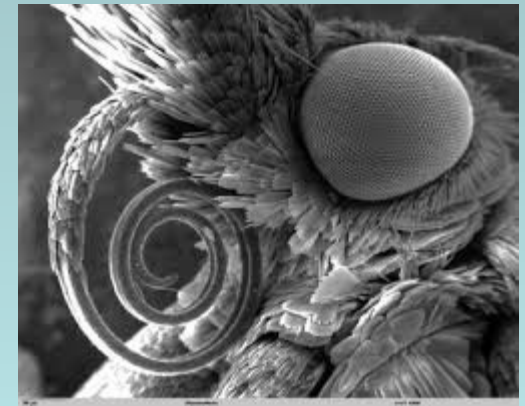
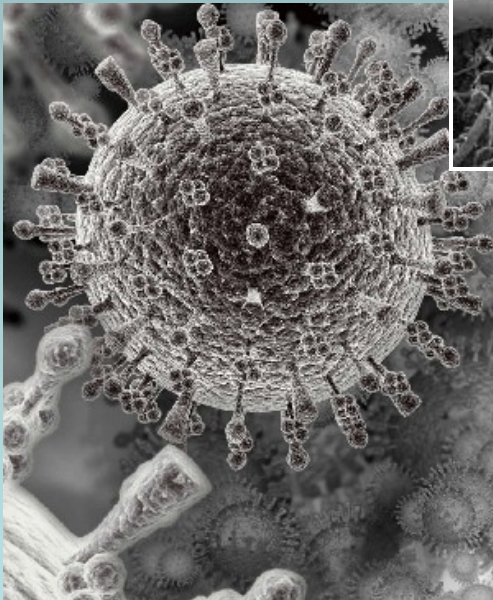
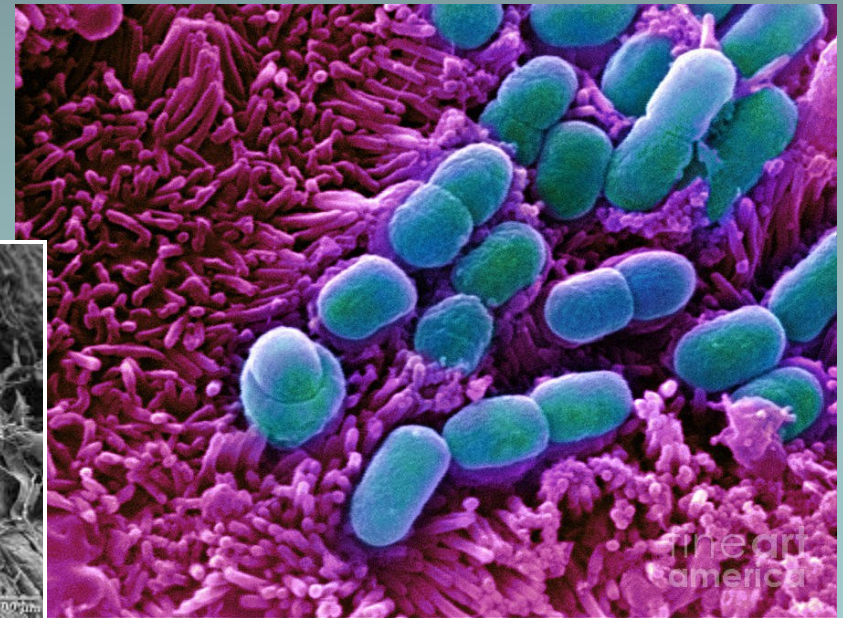

Rastrovací
elektronová
mikroskopie

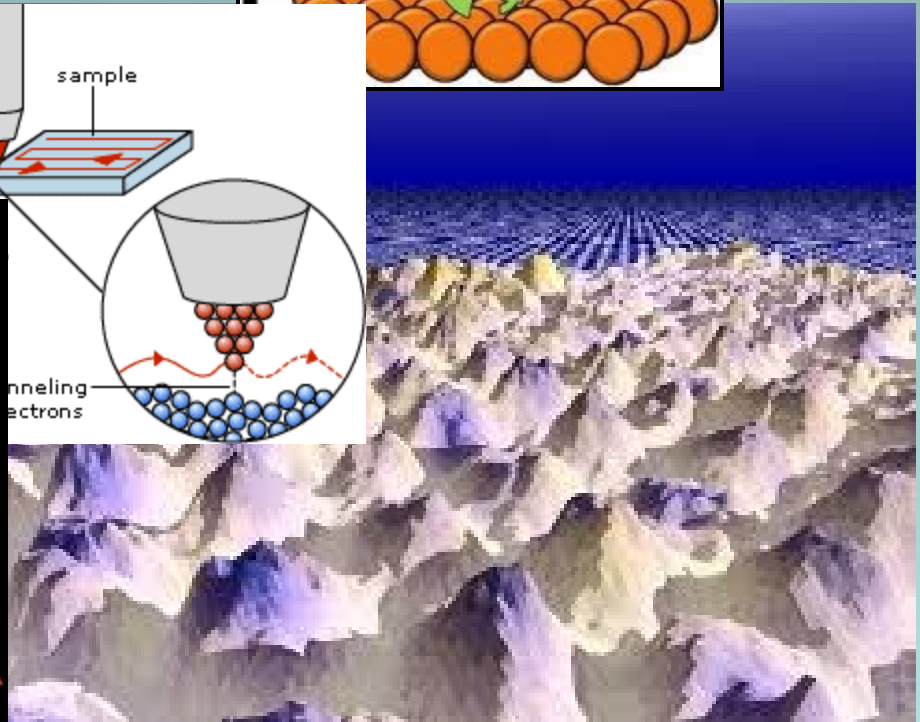
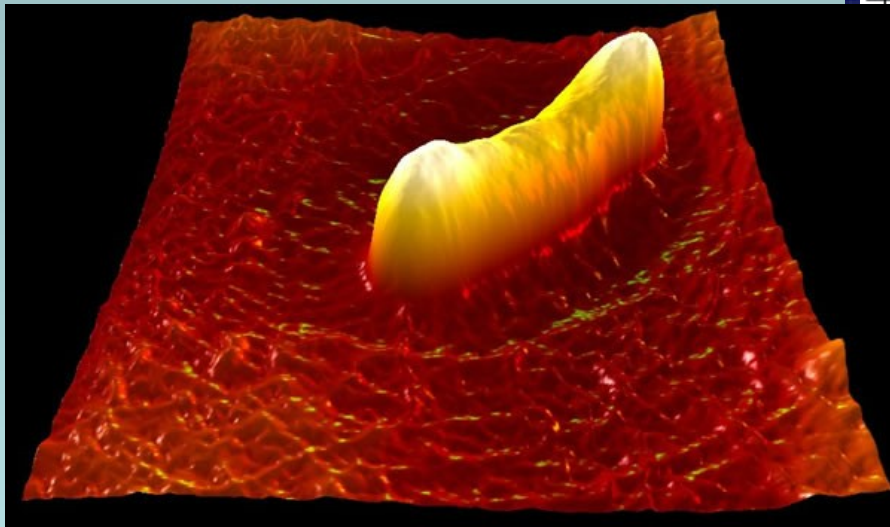
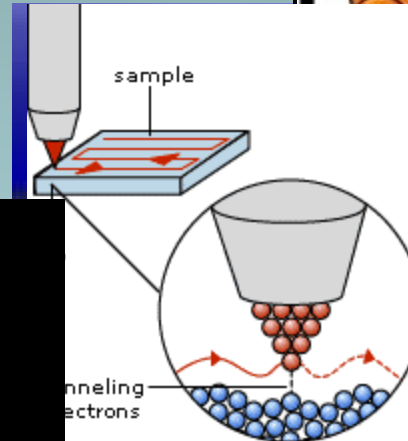
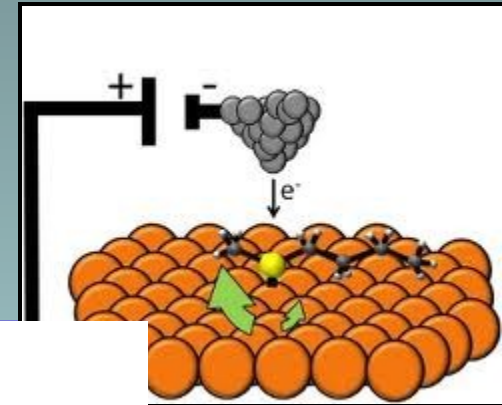
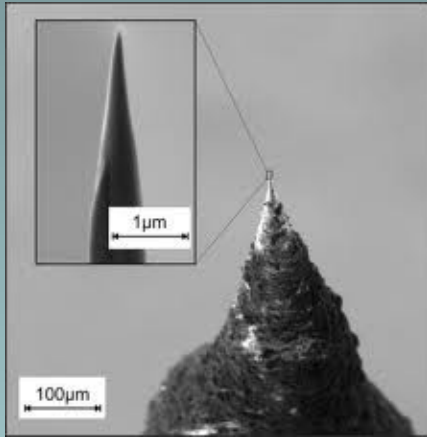
Rastrovací elektronová mikroskopie

(skenovací, řádkovací, Scanning Electron Microscope - SEM)

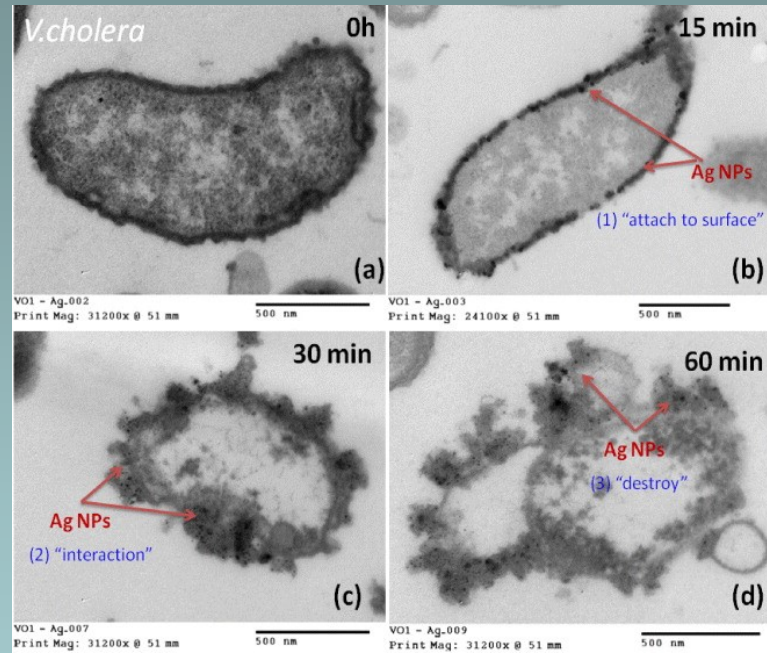
Popularita SEM pramení z možnosti získat obrázky povrchů širokého spektra objektů

Skenovací tunelová elektronová mikroskopie (scanning tunneling electron microscopy, STM)

Transmisní elektronový mikroskop (TEM)

Metoda umožňuje pozorovat **detaily buňky a virových částic**. Ke kontrastnímu znázornění zvýraznění struktur se používá **negativní barvení** solemi těžkých kovů, které **nepropuštějí elektrony** například **uranyl acetát, molybdenan amonný**.

Cytologie a morfologie buňky

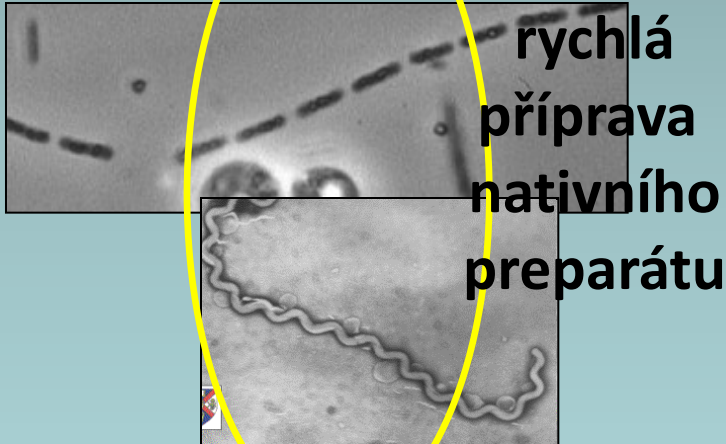
Světelná
Fázový kontrast
Fluorescenční
Elektronová...

- **PREPARÁT**

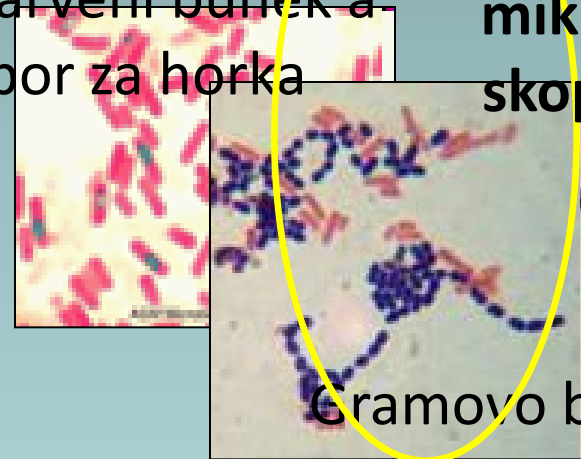
- co chceme vidět? – podle toho preparát a typ mikroskopie

tvar buňky – fázový kontrast, barvený fixovaný prep.

a struktur

barvení buněk a
spor za horka

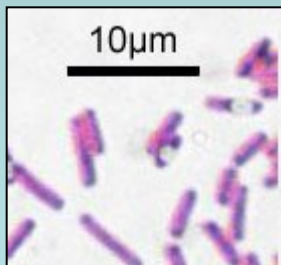
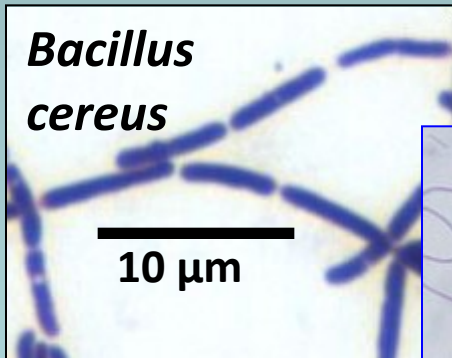
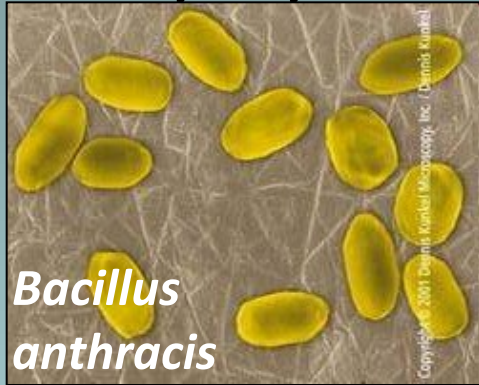
pohyb buňky – fázový kontrast, fluorescence

barvené struktury – pomáhají identifikaci (PHB, síra..)

typ buněčné stěny – Gramovo a acidorezistentní b.

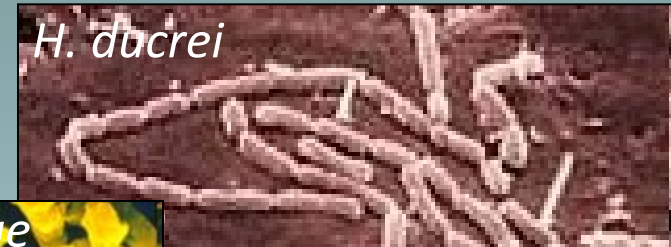
U jednoho bakteriálního rodu různý vzhled char. tvaru buňky!

- Př: tyčky bacilů

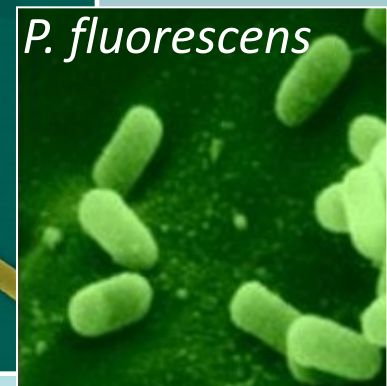
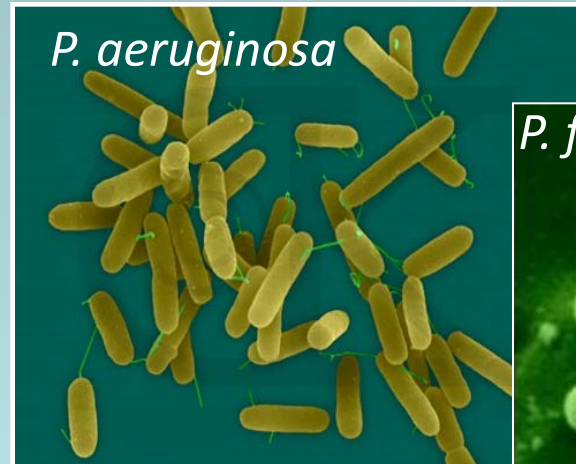

Bacillus subtilis

- *Haemophilus*

- *Pseudomonas*

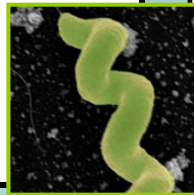

Velikost a tvary bakteriální buňky

velký poměr povrch/objem – velká plocha kontaktu buňky s prostředím

• Velikost bakt b. v μm

<i>Chlamydia</i>	0,3 x 0,3
<i>Bdellovibrio</i>	0,8 x 0,3
<i>Rickettsia</i>	1 x 0,3
<i>S. aureus</i>	0,8-1 x 0,8-1
<i>E. coli</i>	2-3 x 0,4-0,6
<i>B. subtilis</i>	1,8-4,8 x 0,9-1,1
<i>Streptomyces</i>	vlákno x 0,7-1,6
<i>Chromatium</i>	25 x 10
Spirochety	500

• Tvary bakt. buňky

Koky - sférické, oploštělé, lancetovité
- diplokoky, streptokoky, tetrády, sarciny, stafylokoky

Tyčinky – rovné, zakřivené, větvcí se, palisády pleomorfní

Kokobacily

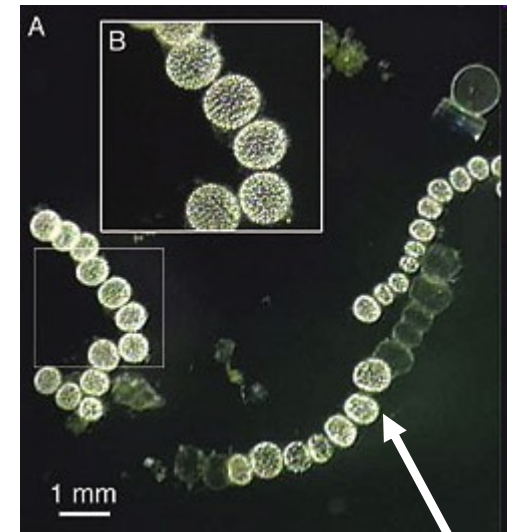
Pupeny

Prostéky

Spirily

Hvězdice

Mycelia

750 μm - největší známá prokaryotní buňka,
objevená r.1999: *Thiomargarita namibiensis*

Nejmenší (např. někteří příslušníci rodu *Mycoplasma*) měří 100 až 200 nm

Bacterial Morphology

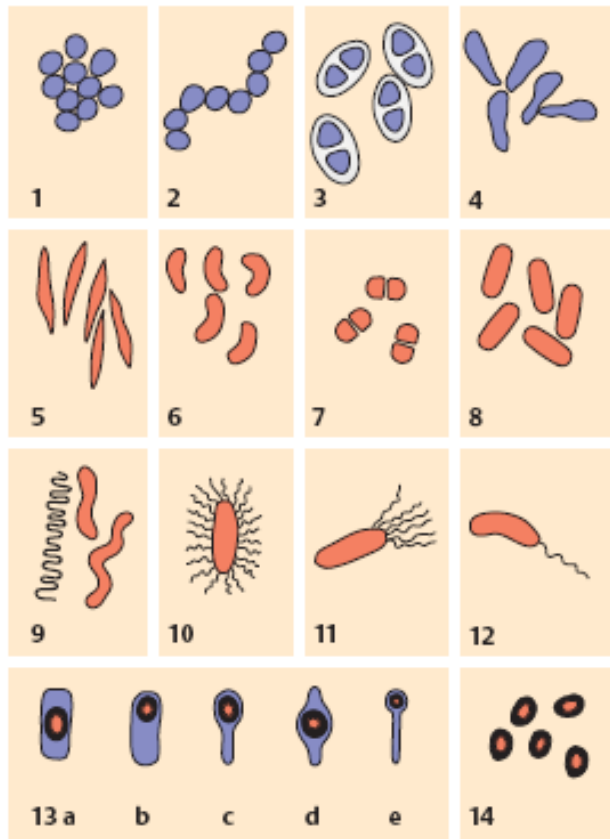
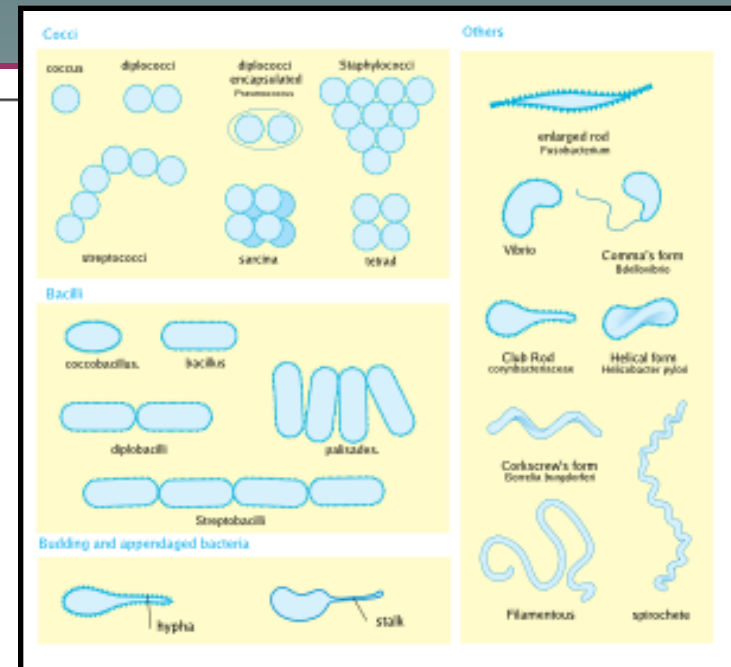

Fig. 3.1

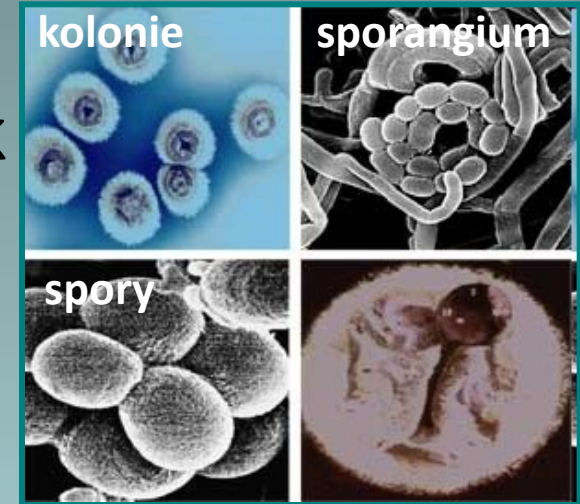

1. Gram-positive cocci in grape-like clusters (staphylococci)
2. Gram-positive cocci in chains (streptococci)
3. Gram-positive cocci with capsules (pneumococci)
4. Gram-positive, club-shaped, pleomorphic rods (corynebacteria)
5. Gram-negative rods with pointed ends (fusobacteria)
6. Gram-negative curved rods (here comma-shaped vibrios)
7. Gram-negative diplococci, adjacent sides flattened (neisseria)
8. Gram-negative straight rods with rounded ends (coli bacteria)
9. Spiral rods (spirilla) and Gram-negative curved rods (*Helicobacter*)
10. Peritrichous flagellation
11. Lophotrichous flagellation
12. Monotrichous flagellation
13. Formation of endospores (sporulation) in cells of the genera *Bacillus* and *Clostridium* (spore stain)
  - a) Central spore, vegetative cell shows no swelling
  - b) Terminal spore, vegetative cell shows no swelling
  - c) Terminal spore ("tennis racket")
  - d) Central spore, vegetative cell shows swelling
  - e) Terminal spore ("drumstick")
14. Free spores (spore stain)

Morfologie

- Buňky
- Charakteristických shluků buněk
- Buněčných útvarů (spory, konidie, sporangia, pouzdra..)
- Bakteriální kolonie

Většinou druhově charakteristické
= identifikační znak

Pozor na: fázi růstového cyklu!

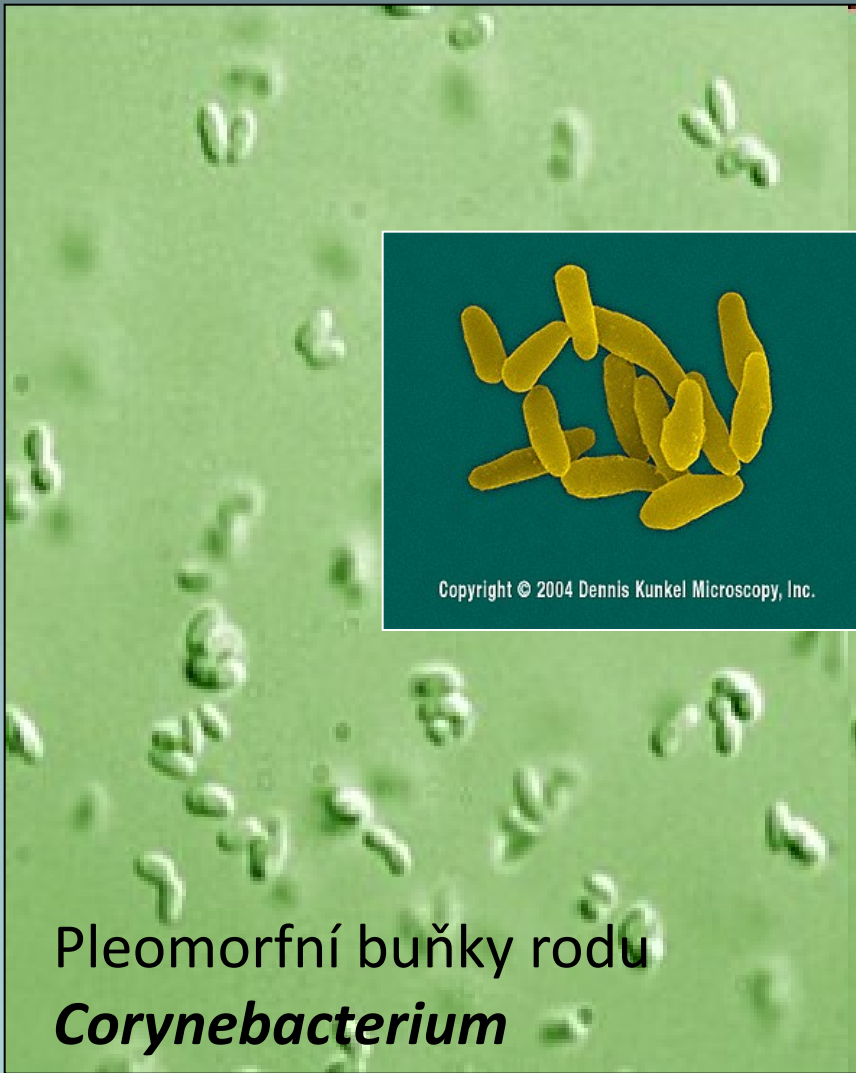
endospory vyklenující buňku

stáří kultury

pleomorfní buňky

*Clostridium
botulinum*

Pleomorfní buňky rodu
Corynebacterium

Acidorezistentní buňky:

Odmítají Gramovo barvení

Odmítají se po nabarvení odbarvit ethanolem
i kyselinou. PŘ: *Nocardia...*

Morfologie pleomorfních buněk.

Další potíže:

Jsou barvitelné Gramem?

Haemophilus – ano

Bez b.s.

Mykobakteria, mykoplazmata - nikoli

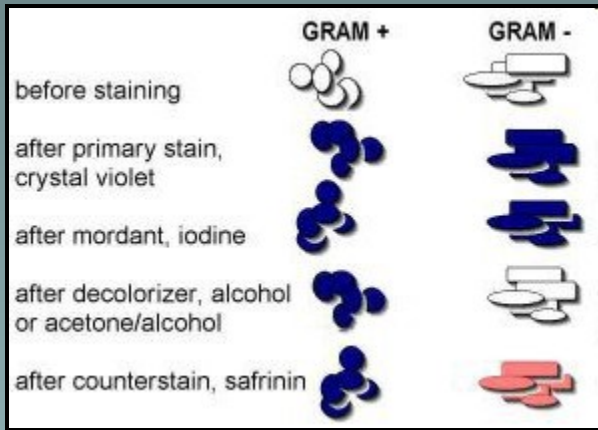
Mykologové kys

Pleomorfní buňky
M. tuberculosis

Mycobacterium avium-intracellulare

Acidorezistentní barvení buněk
histologického řezu lymfatické uzliny

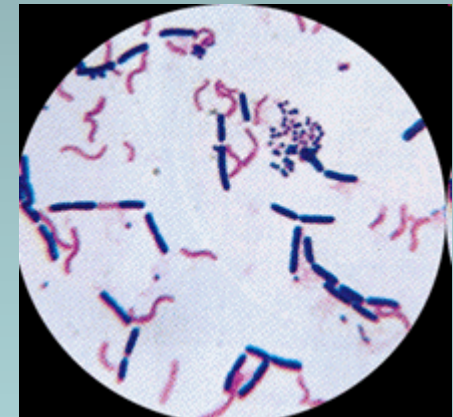
Je neznámý vzorek vůbec barvitelný Gramem? Není gramlabilní? Fáze tyčka – kok?

Fixov. prep. nebarvitelný Gramem
Mycobacterium tuberculosis
Zeihl-Neelsonovo barvení (červeně)

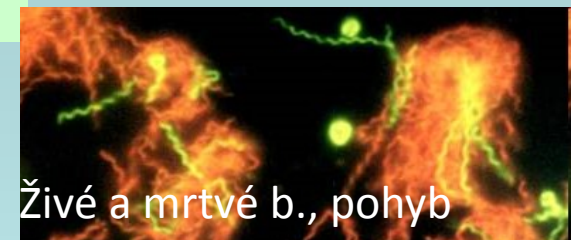

Cíl mikroskopie? Typ preparátu Typ mikroskopie (typ b. stěny, průkaz struktur, růstového cyklu)

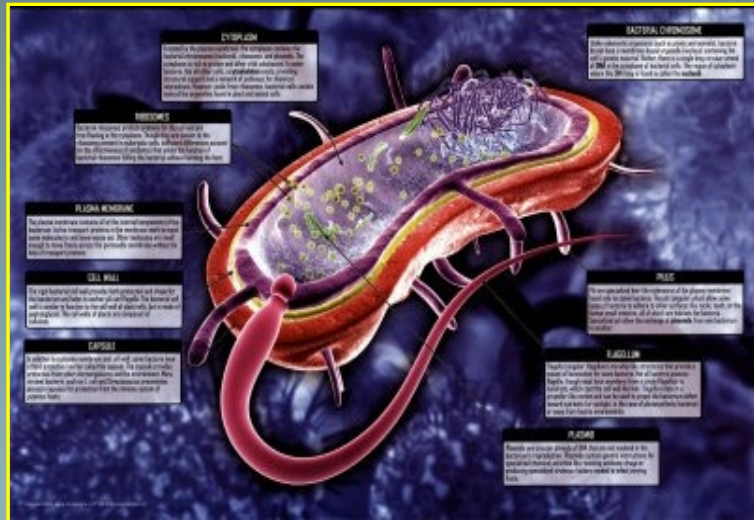

Fixov. prep. – tvar a typ b.

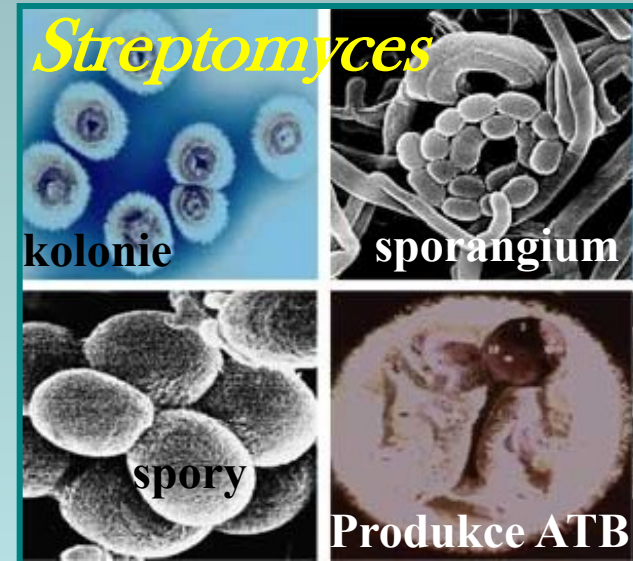
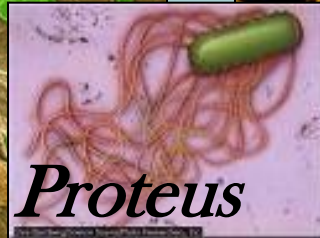
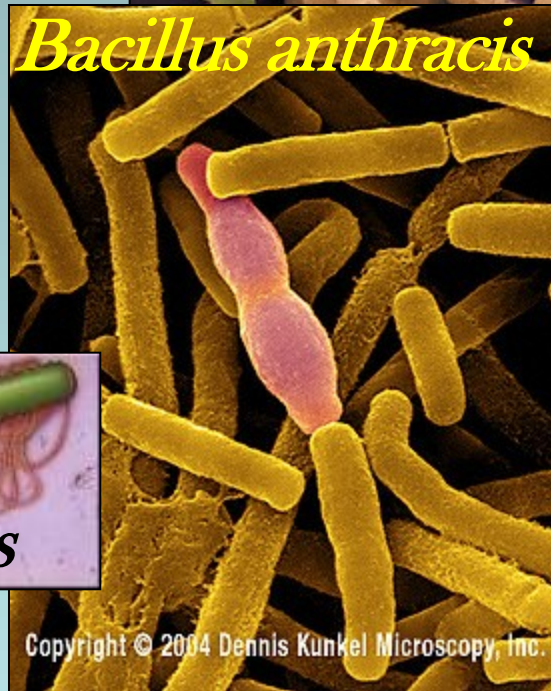
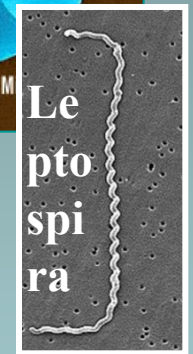
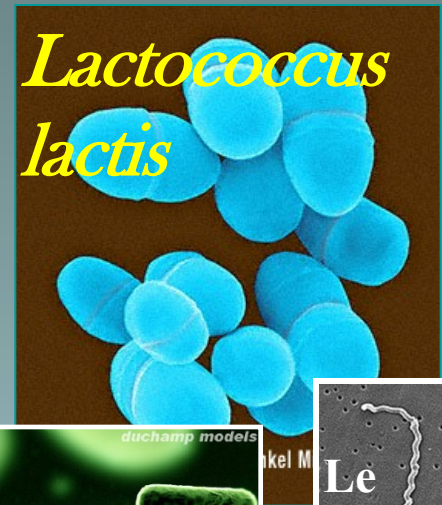
Živý (nativní) preparát bez fixace – vidíme nedeformovaný tvar buňky, spory, morfologii seskupení buněk, pohyb buněk

Živé a mrtvé b., pohyb

Struktury G- buňky

IV.

Buněčná stadia

Cytologické a morfologické proměny

Struktury a jejich konformace závisí.....

při dělení buňky

vstup parazitické, patogenní fáze do buňky

(př: remodelace proteinů listerií)

Od jakých procesů se odvíjí cytologie a morfologie bakteriálních buněk?

**Prosté binární dělení
anebo
přítomnost růstových cyklů?**

Posuzujeme-li vzhled buňky kmene určitého bakteriálního druhu, je třeba si uvědomit:

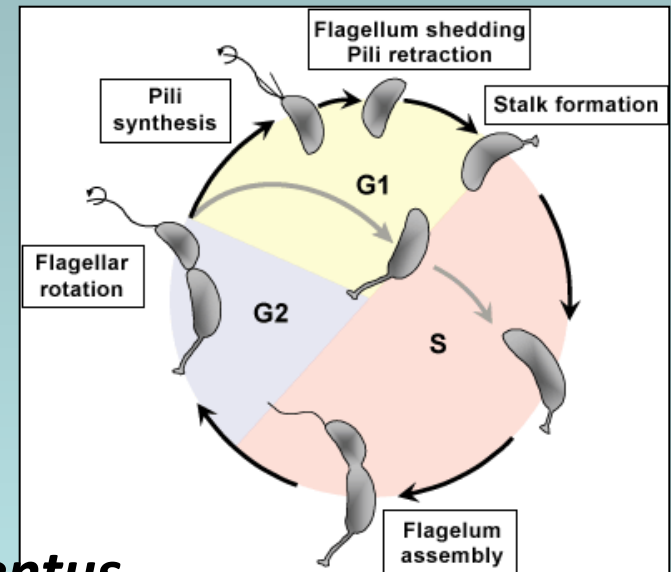
1) Prochází sledovaný druh růstovým cyklem?

- v každém z nich má pak buňka jinou cytologii a morfologii

Př: *Chlamydia*, *Bdellovibrio*, *Streptomyces*, *Caulobacter*, myxobakterie....

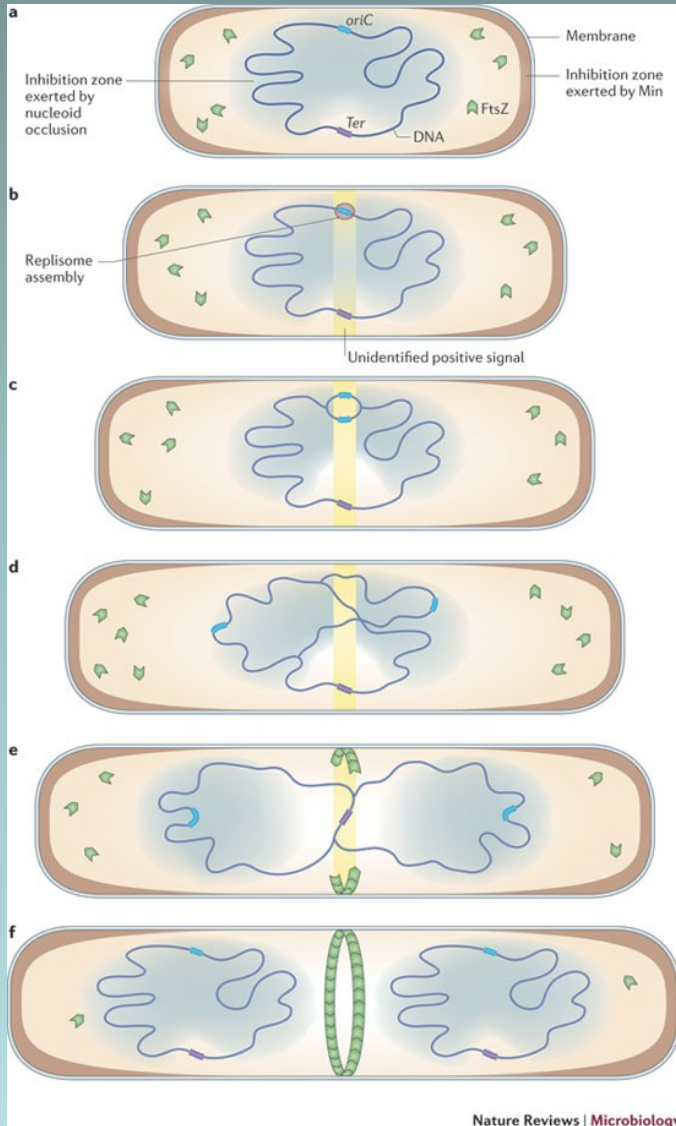
Mění se nejen vzhled buňky, ale buňka v cyklech prochází typickou změnou vnitřních struktur.

Buněčný cyklus
Caulobacter crescentus

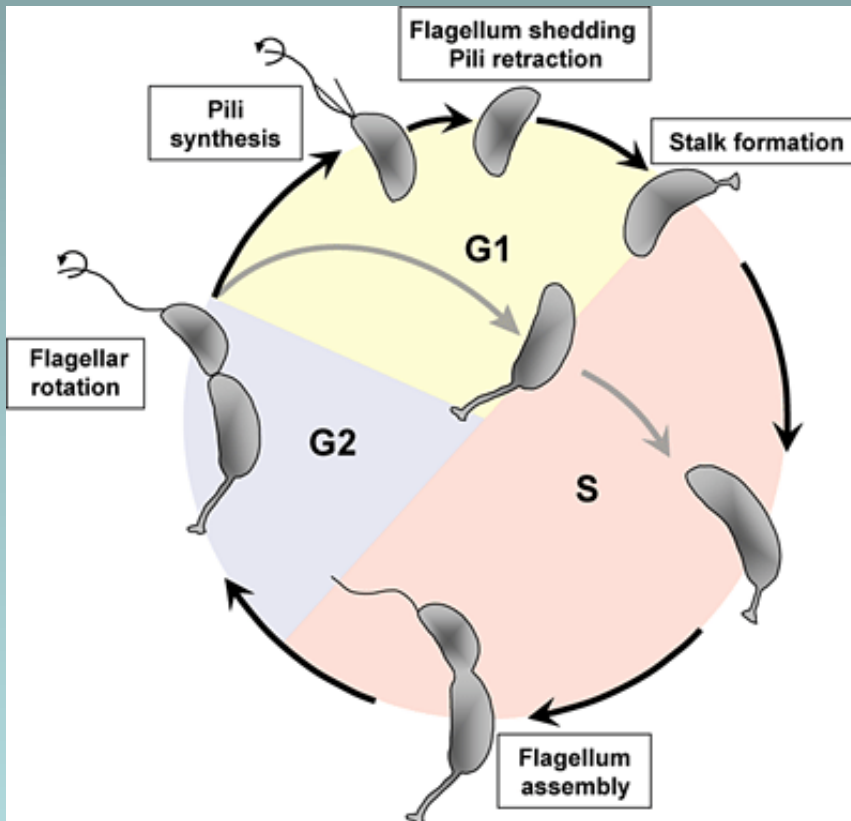
Binární dělení bakteriálních buněk

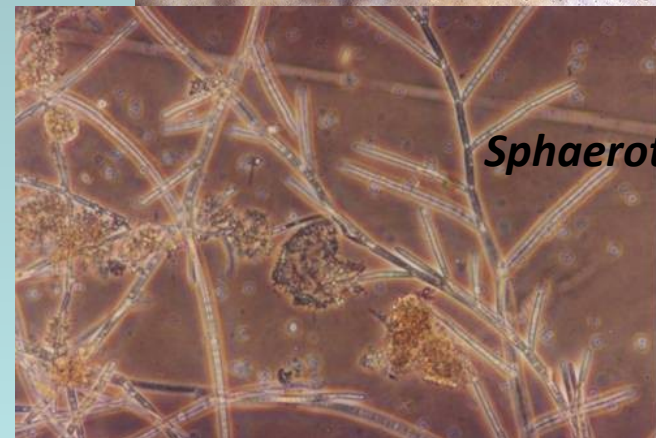
- Funkce bakteriálního cytoskeletu (přepážka, pohyb struktur)
- Ori C
- Zdvojení genetické informace

Jiné životní cykly než binární dělení

Střídání přisedlého a volného stadia

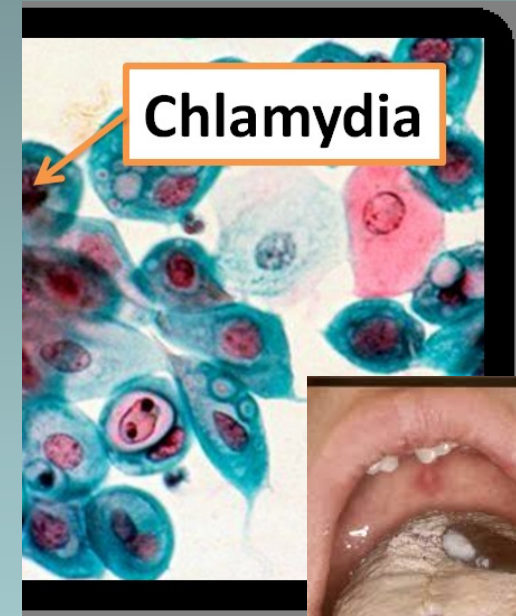
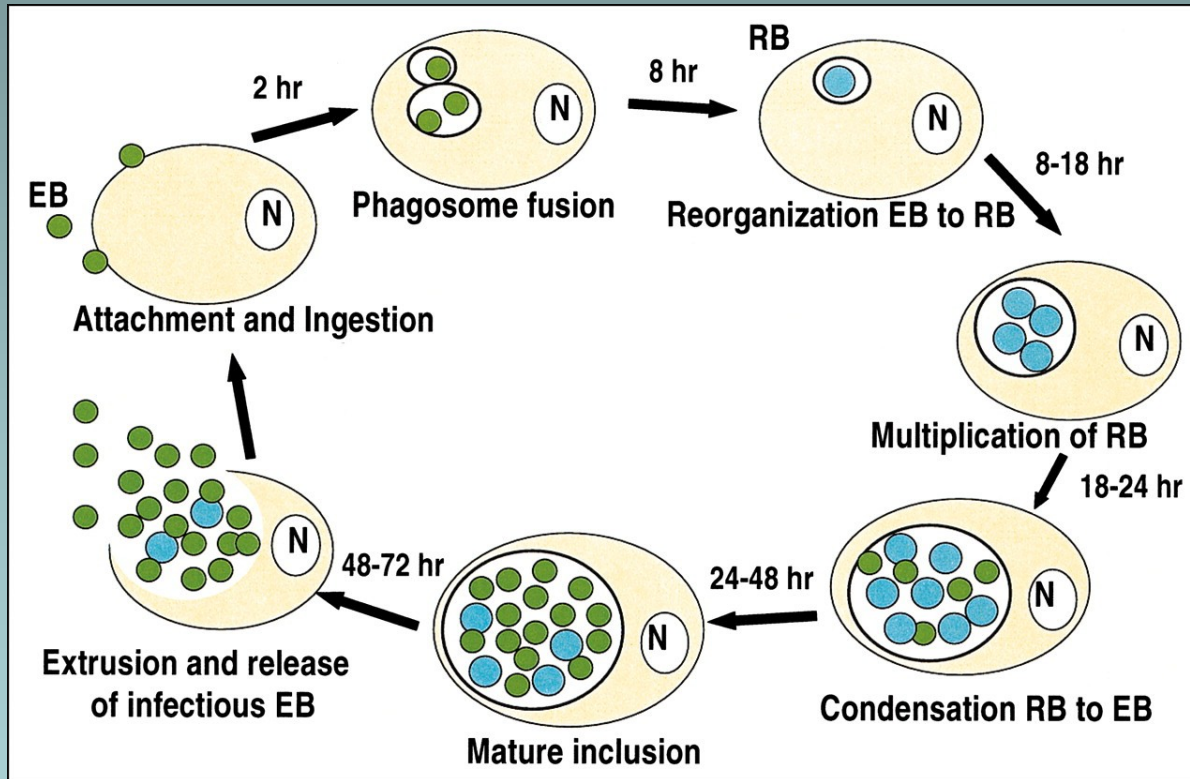
Caulobacter

Sphaerotilus

Jiné životní cykly než binární dělení

Střídání infekčního a reprodukčního stadia

CHLAMYDIA (Reiter's conjunctivitis)

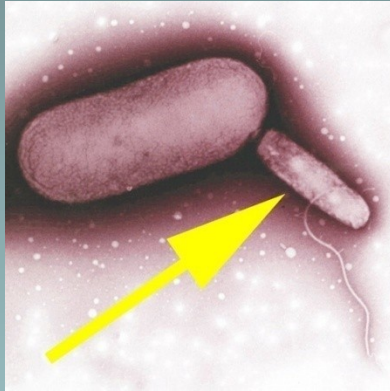

Chlamydial complication
Reiter's conjunctivitis

Chlamydie – **retikulární** a **infekční** tělíska

Jiné životní cykly než binární dělení

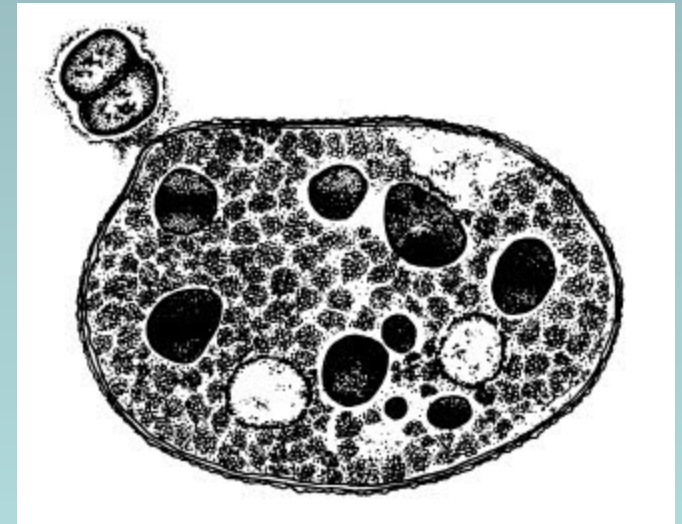
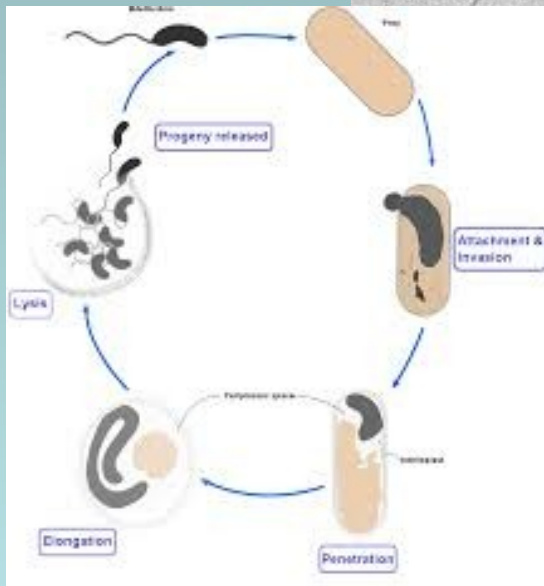
Parazitické bakterie

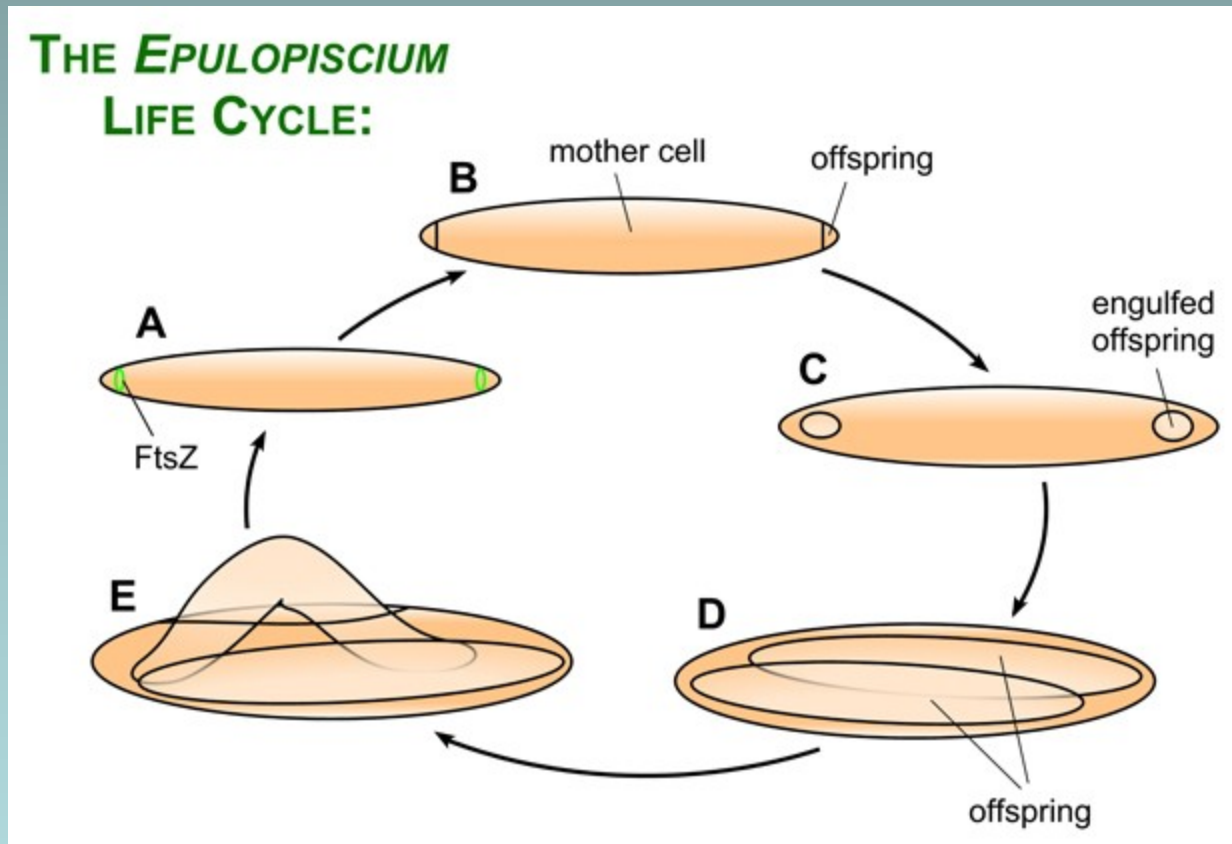
Dravé *Bdellovibrio*

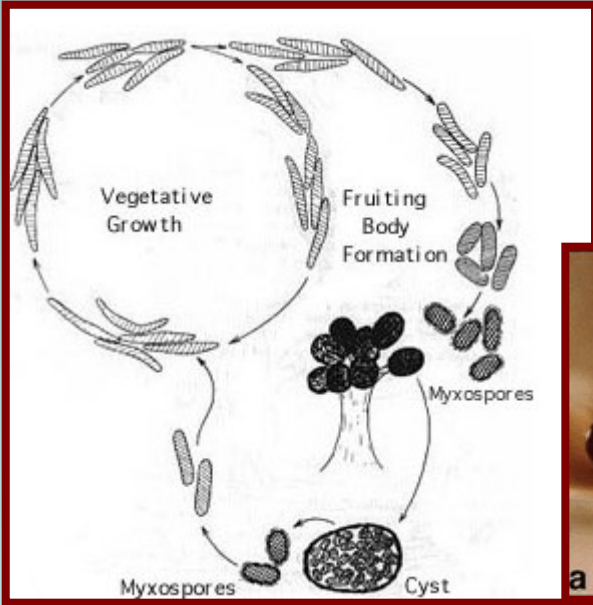
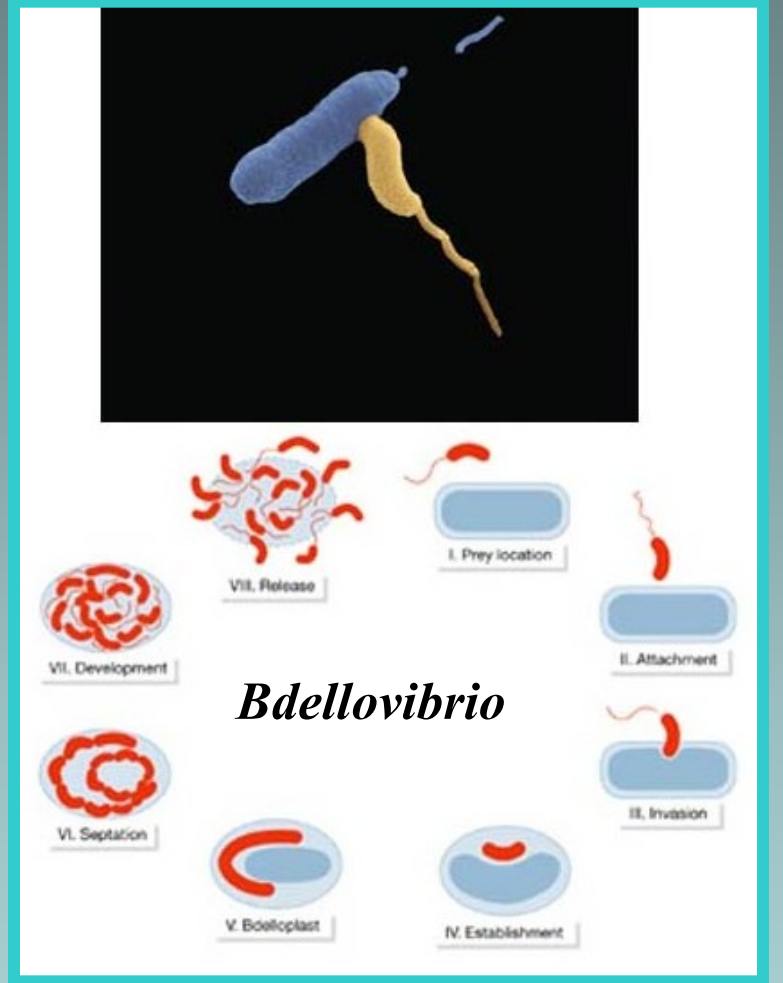
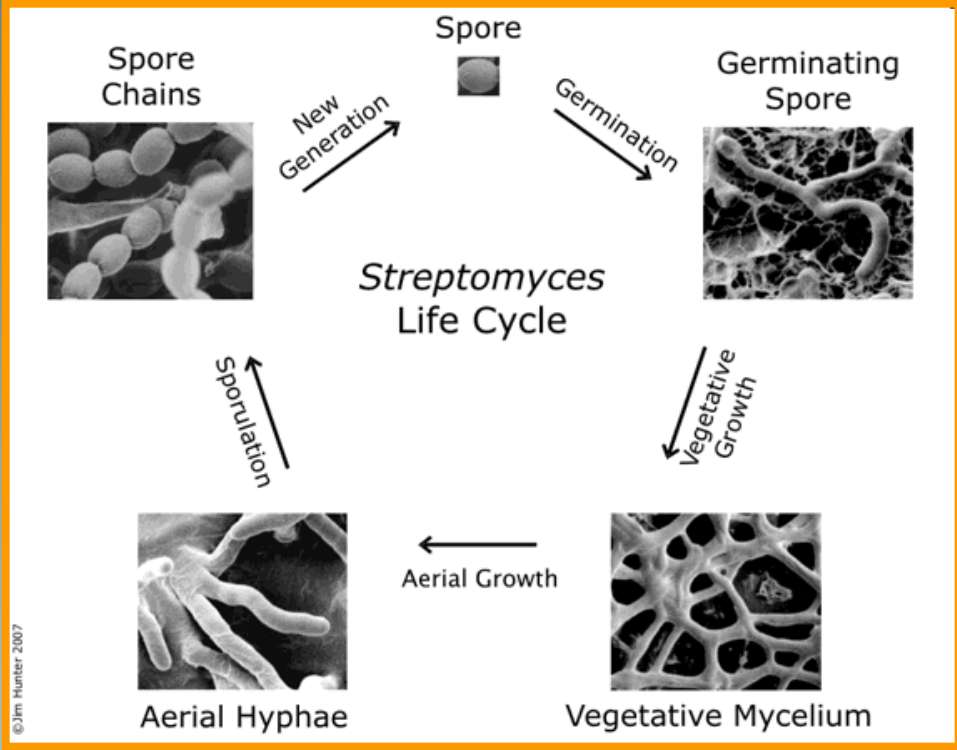

Vampirococcus

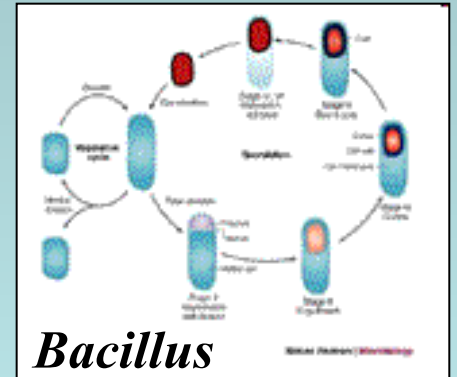
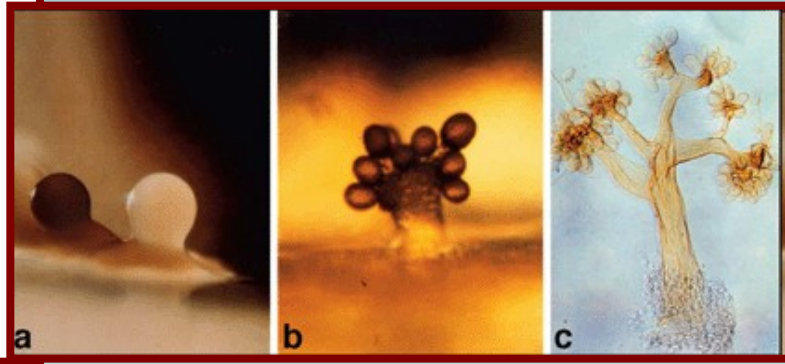

Jiné životní cykly než binární dělení

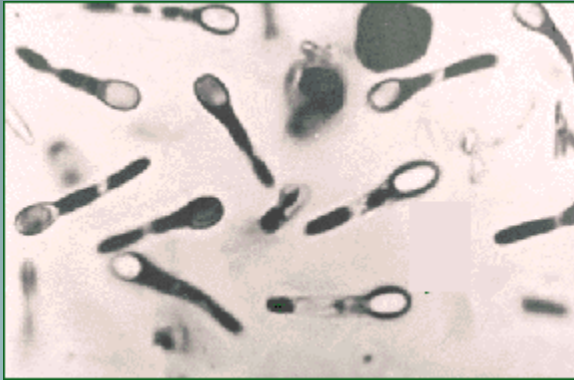

Myxobakterie

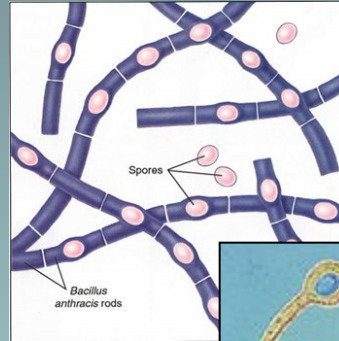

2) Vytváří posuzovaný druh endospory?

- v preparátu pak mohou měnit tvar buněk!

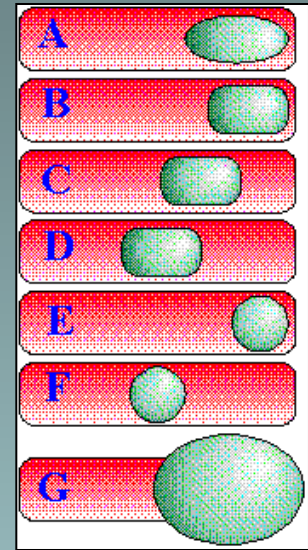
Clostridium difficile

Bacillus anthracis

Clostridium tetani

„Voják umírající na tetanus“

Sir Charles Bell

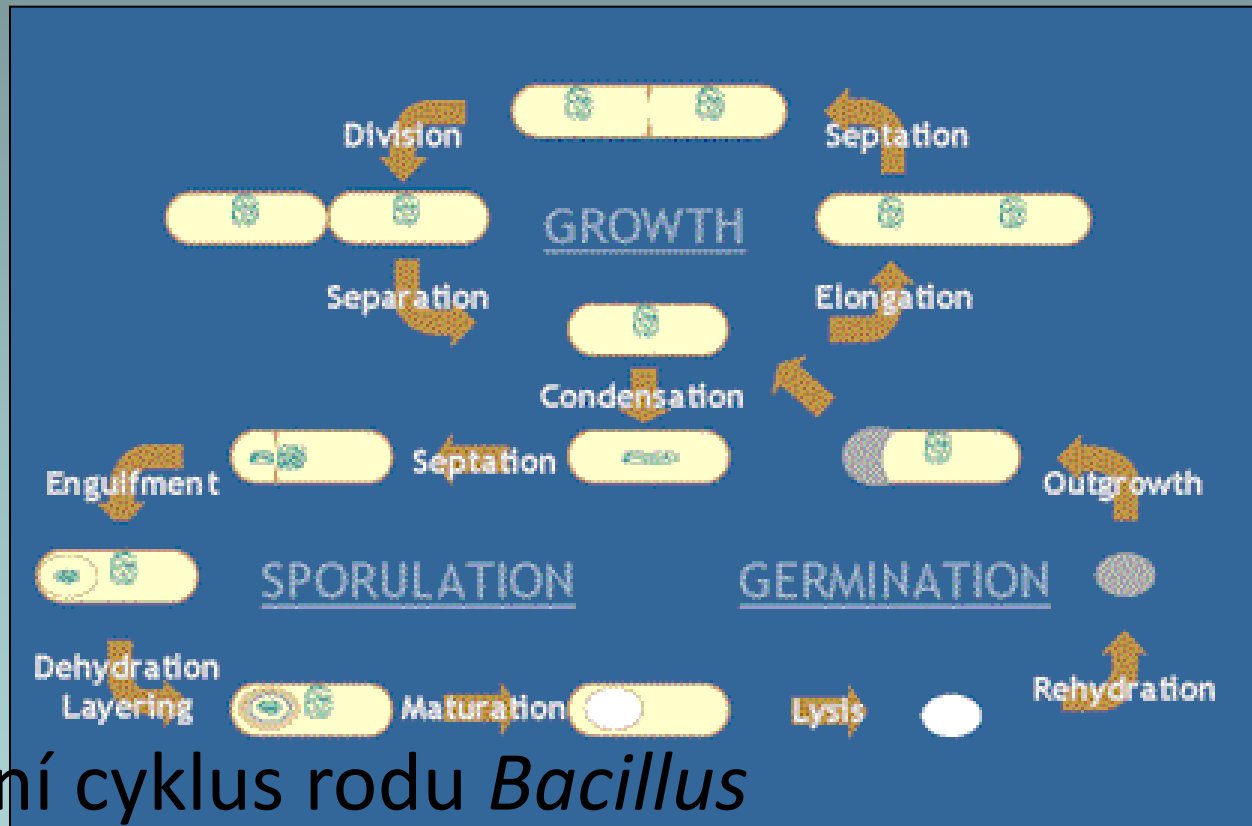
lukovité prohnutí zad (opisthotonus)

křečovitý výraz

Originál je k vidění:

Royal College of Surgeons
of Edinburgh, Scotland.

Morfologie buňky uprostřed buněčného cyklu

Životní cyklus rodu *Bacillus*

- u některých jeho druhů i u jiných rodů navíc různá barvitelnost Gramem při různém stáří buněk – až gramlabilní

→ **při popisu preparátu nutno uvažovat stáří buněk!**

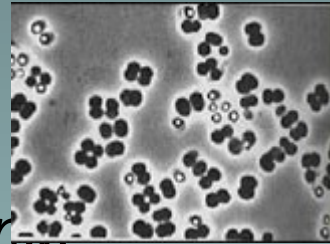
Endospory vs. exospory

- **G+ bakterie – endospory**

termorezistentní

Bacillus, Clostridium, Sporosarcina,

Sporolactobacillus, Thermoactinomyces

Sporosarcina

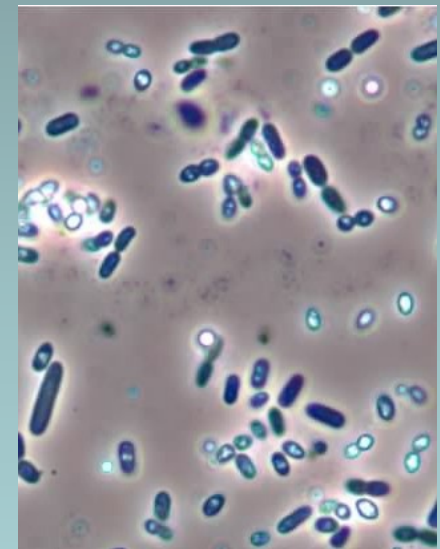
– balíčky 8 buněk

fázový kontrast

- **G- bakterie – exospory**

Méně rezistentní, odolné zejm.vůči vysychání

Azotobacter, Methylosinus

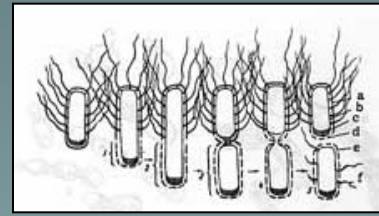

Azotobacter

ALE: PŘ: *Coxiella* je G- a tvoří endospory!

- **Konidie**: Actinobacteria

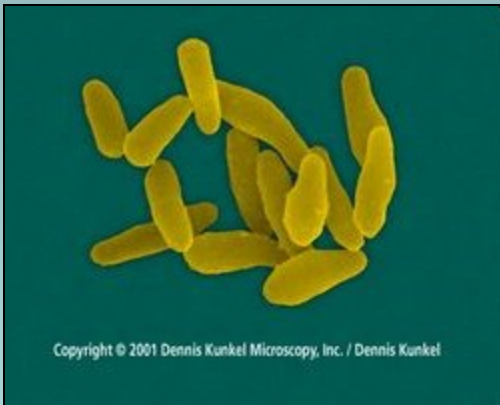
3) Stárnutím mění buňky tvar

4) Závislost tvaru buňky na vnějším prostředí

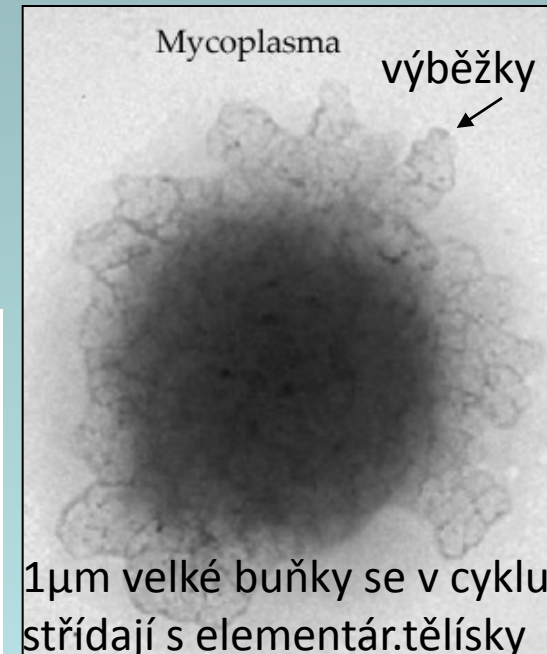
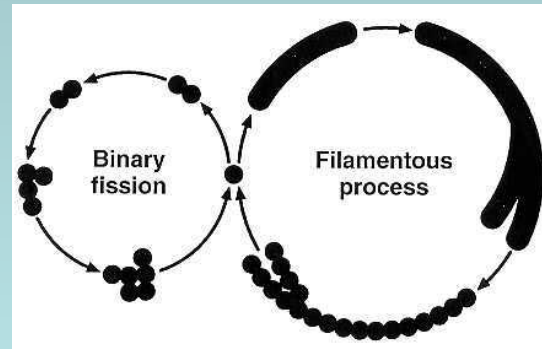
- živiny, tlak, osmolarita...

5) pleomorfní buňky – př. rody *Mycobacterium*, *Corynebacterium*, *Haemophilus*, *Mycoplasma*

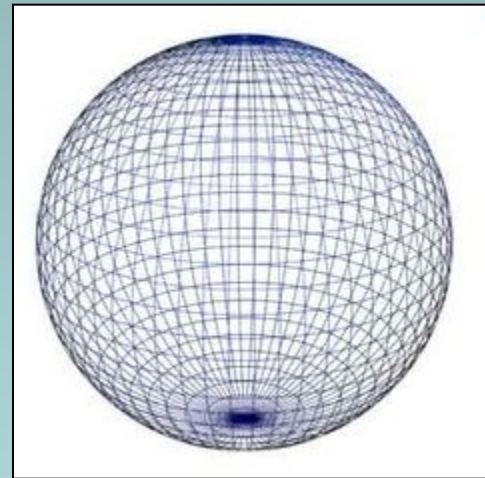
Corynebacterium

Pleomorfní mykoplazmata:
nejmenší bakteriální
buňky (0,2 – 0,3 μm);
bez buněčné stěny! Poté:
Nepůsobí betalaktamy
Osmoticky stabilní v host.b.

Co je možno vyčíst z tvaru buňky

- tvar buňky napovídá o metabolické aktivitě (kokovité buňky vykazují max. metabol. aktivitu)
- fáze růstového cyklu

Morfologie charakteristických shluků buněk

- typické shluky napomáhají identifikaci

řetízky koků: *Streptococcus*

řetízky bacilů: *Bacillus*

palisády: *Corynebacterium*

tetrády koků: *Micrococcus*

balíčky = sarciny *Sarcina* hrozníčky

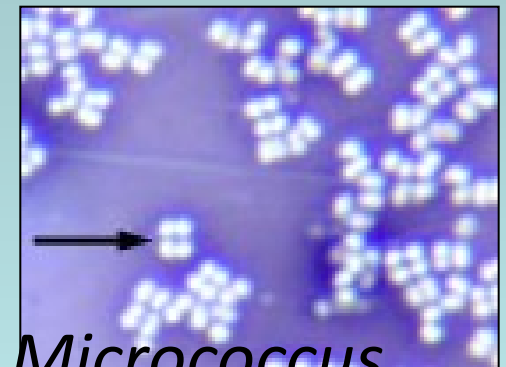
Staphylococcus

Strepto

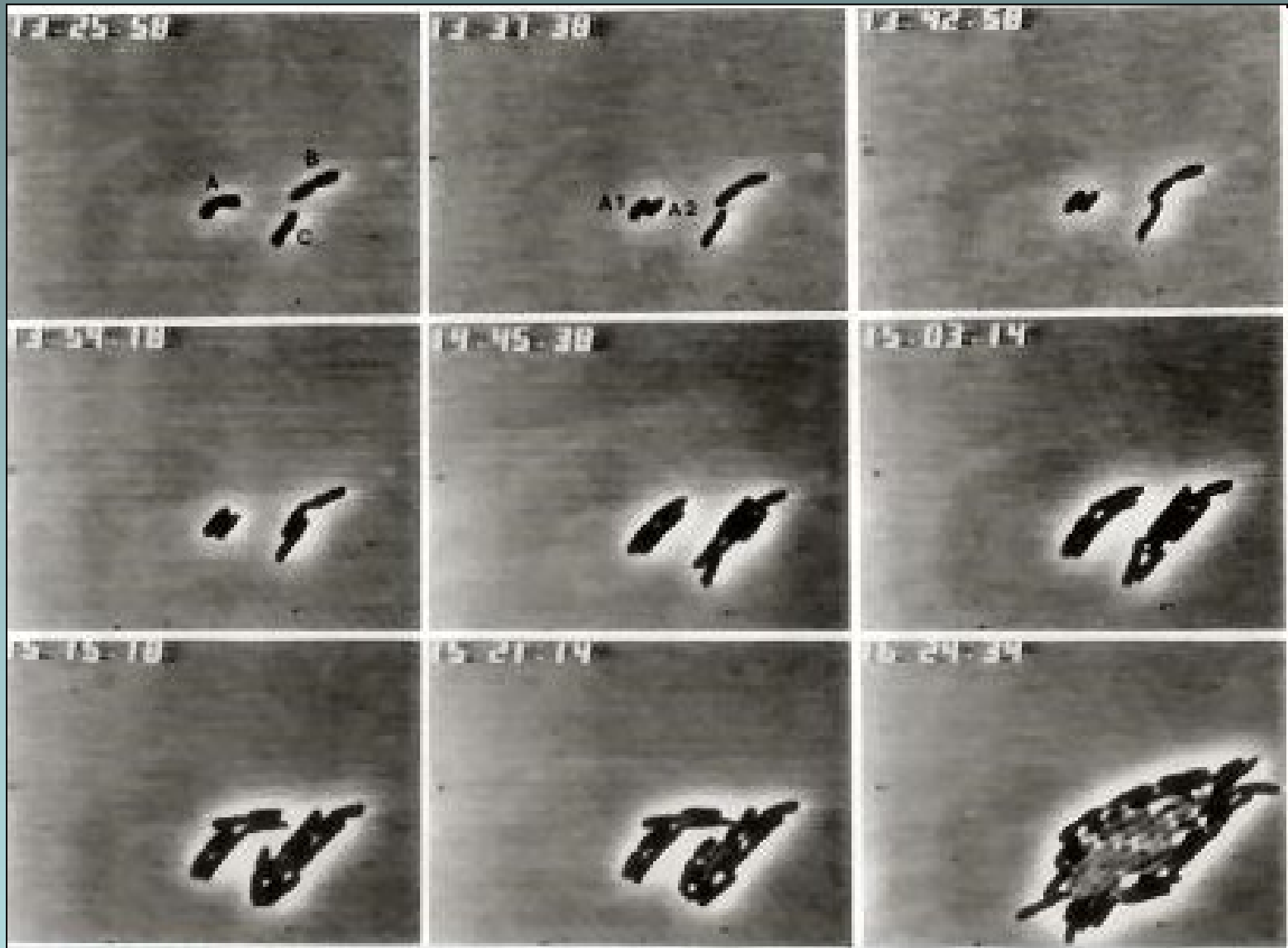
Bacillus

Micrococcus

Staphyloc

Mikrokolonie *E. coli* vznikající ze tří mateřských buněk (na agaru)
- charakteristický vzhled vznikajících útvarů dělicích se buněk u růz. rodů....

Morfologie bakt. kolonií

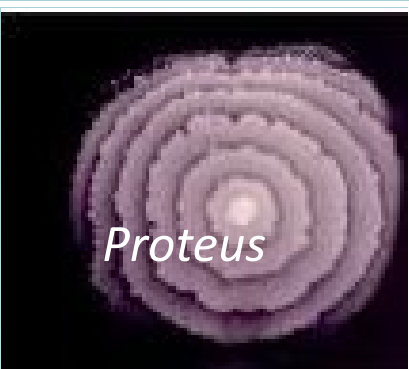
- potřeba zvážit typ media, na kterém kolonie hodnotíme!
kultivace - zda vůbec kultivovatelné?? - sledování typu kolonií
- stáří kultury

Př: sledování morfologie kolonií

– univerzální media, jiný vzhled na selektivním – zda vůbec růst či ne? barevná reakce?)

S-, R- a M-formy

sledování pohybu terasovité kolonie (Př: *Proteus*)

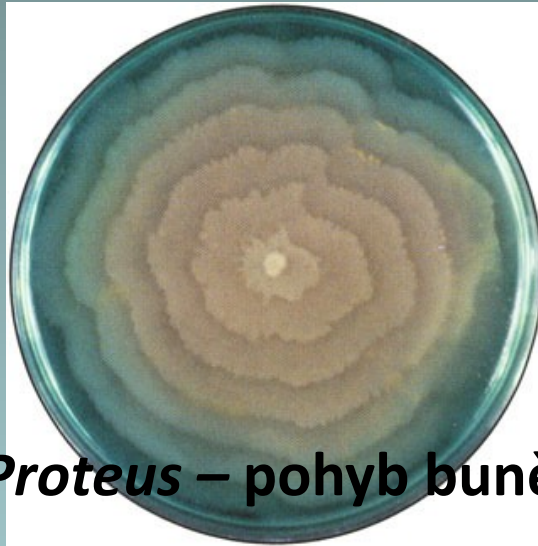

Morfologie bakteriálních kolonií

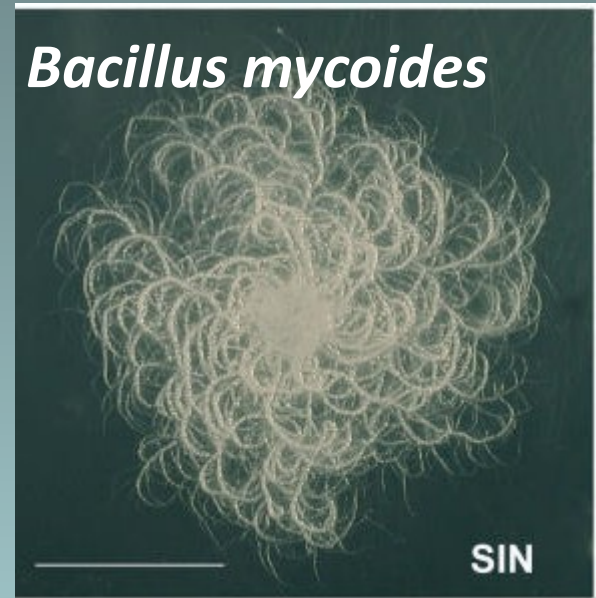
I. na základních půdách

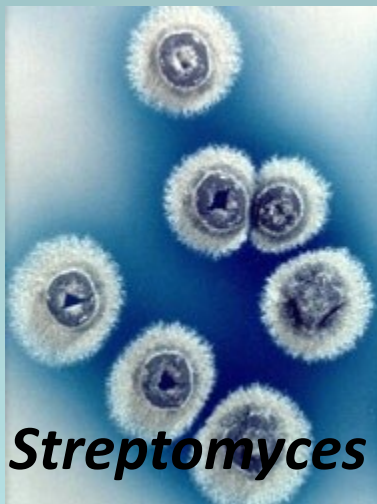
Nocardia

Proteus – pohyb buněk

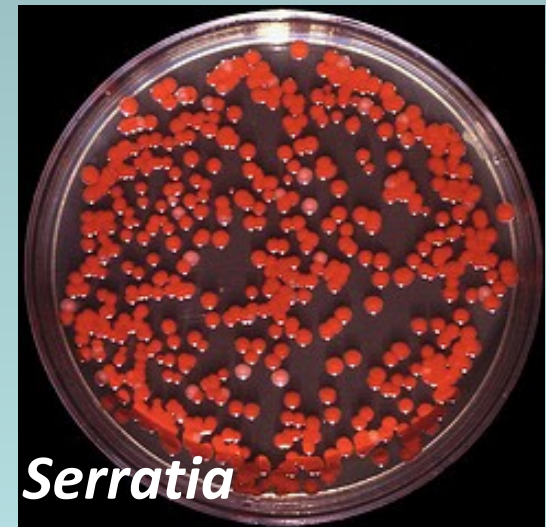
Bacillus mycooides

Streptomyces

Streptomyces

Serratia marcescens

E.coli na agaru EMB (Eosin Methylene Blue Agar)

Bakteriální kolonie na
II. diagnost. půdách

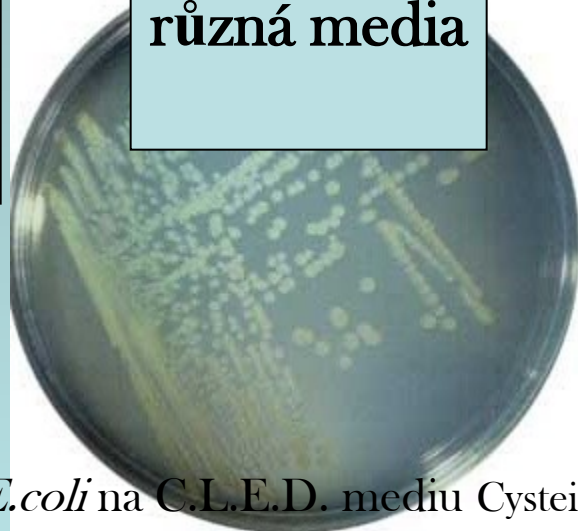
Jeden druh
bakterie
různá media

E.coli na krevním agaru

E.coli na MacConkey agaru

E.coli na C.L.E.D. mediu Cysteine Lactose Electrolyte Deficient Agar

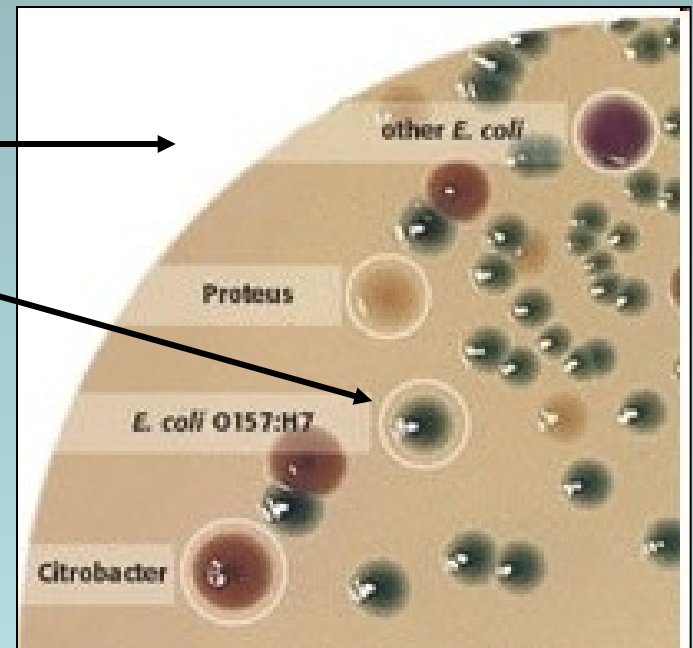

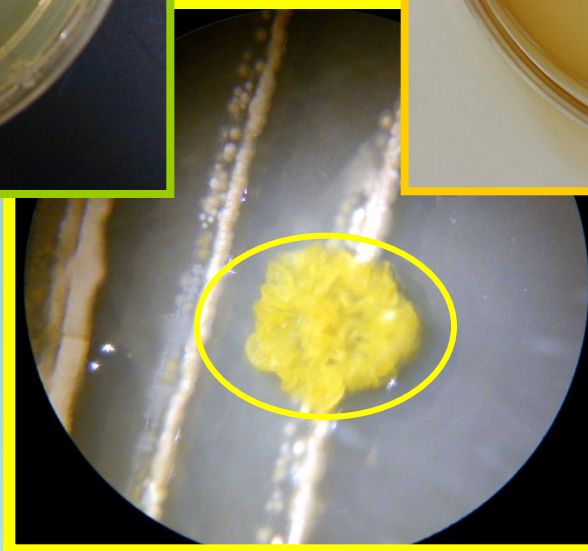
Bakteriální kolonie na III. selektivních půdách

O157:H7 ID Agar

medium selektivní až na kmen!
Detekce kmene *E. coli* O157:H7
proti jiným kmenům *E. coli*

Kontaminace na misce!

Děkuji za pozornost 😊

Sylabus cvičení

Mikroskopické a makroskopické znaky; cytologie

- 1) práce s čistými sbírkovými a smíšenými kulturami (izoláty) 26.9. v 9 h
  - a) práce s čistými sbírkovými kulturami
    - mikroskopické techniky (jasné pole, fázový kontrast), preparát dle Grama a preparát nativní, porovnávání kultur, křížový roztěr, makrofoto, program na analýzu obrazu NIS
  - b) izoláty - zaočkování vlastní mikroflory
- 2) Práce se a) smíšenými kulturami – pozorování mikroflory v preparátu
  - b) acidorezistentní vs. Gramovo barvení
- 3) Morfologie sporulujících buněk (*Bacillus*; vliv media a délky kultivace), morfologie buněk vytvářejících cysty (*Azotobacter*)
- 4) Vnitřní a vnější struktury
  - inkluze – *Bacillus*, kvasinka (glykogen, lipidy, ..)
  - bičíky – makroskopické znaky růstu bičíkatých kultury: založení kultivace v polotekutém mediu (miska i zkumavka) – *Proteus*, *Bacillus*, *E.coli*
- 5) Příprava sklíčkových kultur – skupina *Actinomyces*
- 6) Pozorování sklíčkových kultur

Bezpečnost a zásady práce

Plášť, přezůvky, skříňky, jídlo, pití

MO - Biohazard group 0

Stoly - před a po práci **Incidur, ethanol**

Po vstupu do laboratoře či před zahájením práce prosím o mytí rukou;
test účinnosti mytí rukou

Mytí rukou před návštěvou toalety!!!

MO - Biohazard group 0

Misky s bakteriálními kmeny otevírat co nejméně
a po práci správně zavřít

Nemluvit při očkování mikroorganismů

Sterilní práce - žihání kličky v plameni kahanu..

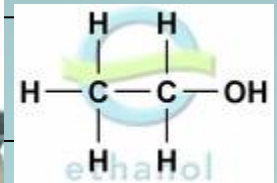
!!

:

případně

ethanol

Kahan zapnutý jen po dobu práce s ním

Popisování misek: zespodu,
svrchu – dle metody!!

Nevylévat nic do odpadu – stůl: odpadní nádobky

Prosíme neodnášet kultury!

O náplni cvičení se informovat předem
Viz Studijní materiály - příprava

